

STO LET OD SMRTI HEINRICHA SCHLIEMANNA

Bыло бы самоуčelné seznamovat čtenářskou obec Zpráv Jednoty klasických filologů s osobností, osudy a dílem německého světoběžníka, kupce a archeologa Heinricha Schliemannna. Jeho zajímavý život a práce jsou dosud známé každému průměrně vzdělanému člověku.

Celosvětová odborná veřejnost měla možnost se zevrubně seznámit se Schliemannovým fenoménem na mezinárodní konferenci *Heinrich Schliemann – Grundlagen und Ergebnisse moderner Archäologie*, kterou při příležitosti stého výročí Schliemannovy smrti zorganizovala Akademie věd v Berlíně a jmenovitě Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie. Konference se uskutečnila v Berlíně ve dnech 3.-6. prosince 1990 za účasti téměř dvou set odborníků a hostů ze všech obydlených světadilů. Převážnou část účastníků tvořili němečtí badatelé. Poměrně silné zastoupení mělo Rakousko, Československo, SSSR, Bulharsko, USA, Velká Británie a Řecko. Dále se zasedání zúčastnili vědci z Turecka, Švýcarska, Kanady, Sýrie, Austrálie, Kuby, Finska, Rumunska, Maďarska a Polska. Výčet zemí jasně ukažuje, jakou pozornost budí Schliemannova legenda a dílo ještě i dnes, v době, kdy si připomínáme sté výročí jeho úmrtí.

Program konference byl jak odborný, tak i společenský. Vědeckým cílem bylo kritické ocenění života a díla H. Schliemannna, studium jeho činnosti v různých etapách života a zejména posouzení jeho přínosu pro metodiku a pramenou bázi archeologie. Na konferenci odznelo téměř 70 referátů, které byly předneseny buď celému plénu, anebo ve dvou sekčích.

Prvý okruh problémů se věnoval Heinrichu Schliemannovi a jeho biografickému prostředí, které se odráželo v různých podobách a projevech v jednotlivých částech světa. Druhý tematický okruh byl věnován výsledkům archeologické aktivity tohoto velkého vědce. V rámci tematického celku se prezentovaly nejnovější výsledky archeologie neolitu, eneolitu a doby bronzové dosažené pomocí moderní metodiky této vědy a interdisciplinárních přístupů v oblasti od východního Středomoří přes Balkánský poloostrov až po Karpatskou kotlinu. Součástí programu byla návštěva tematické expozice v berlínském muzeu, v níž byly prezentovány výsledky Schliemannových archeologických výzkumů v Tróji, Mykénách a na dalších významných východstředomořských lokalitách.

Významnou společenskou událostí byla exkurze uskutečněná v závěrečný den mezinárodní konference. Její účastníci měli možnost navštívit meklenburská města Fürstenberg, kde byl H. Schliemann v učení, Neustrelitz, kde navštěvoval školu, a vesnici Ankershagen, v níž H. Schliemann prožil dětství a k níž se ve své autobiografii často a rád vracel. Zejména zásluhou W. Bölkeho bylo v Ankershagenu vybudováno Schliemannovo muzeum, které se postupně stává významnou institucí známou na celém světě.

Česká archeologie byla na symposiu zastoupena přednáškou Jana Bouzka o vlivu H. Schliemanna na českou archeologii, slovenská archeologie se představila třemi referáty, v nichž se prezentovala reflexe vyspělého východního Středomoří v historickém vývoji Karpatské kotliny a zvláště Slovenska ve 2. tisíciletí př. n. l. Milého přijetí a pozornosti se dostalo slovenské mineraložce paní Galině Vlčekové-Andrusovové z Pezinku, která jako pravnucka z prvého Schliemannova manželství byla čestným hostem konference.

Vědeckým přínosem celé akce byly nejen přednesené referáty a navázání kontaktů mezi odborníky z různých vědních oborů, ale i více než stostránkový sborník tezí ohlášených referátů.

Organizátoři plánují, že všechny přednášky budou v celém rozsahu zveřejněny v samostatné publikaci, která by měla vyjít v roce 1991.

Václav Furmánek

K STOROČNICI VOJTECHA ONDROUCHA

Na Katedre všeobecných dejín a archeológie FF UK v Bratislavě sa zišli 10. apríla 1991 desiatky pedagógov, vedeckých pracovníkov a študentov, aby si odborným seminárom pripomenuli sto rokov, ktoré uplynuli od narodenia univerzitného profesora PhDr. Vojtecha Ondroucha, vysokoškolského pedagóga, historika starovekých dejín, archeológa, numizmatika a muzejného pracovníka. Táto všeestranná aktivita odrážala široké spektrum záujmov Vojtecha Ondroucha, ktoré však smerovali k jednému cieľu – poznaniu vývoja Slovenska a jeho osídlenia v dobe rímskej.

Vojtech Ondrouch sa narodil v Smržiciach pri Prostejove 6. apríla 1891, kde navštievoval aj gymnázium. Potom študoval na Bohosloveckej fakulte v Olomouci a na Filozofickej fakulte univerzity Karlovej v Prahe. Hned po vzniku Československej republiky prišiel na Slovensko a v službách Ministerstva školstva a národnej osvety pôsobil na stredných školách v Handlovej, Skalici, Trnave, Karvinej a od r. 1928 v Bratislavе. V r. 1930 získal prácu *Der römische Denarfund von Vyškovce aus der Frühkaiserzeit* (Bratislava 1934) titul PhDr. a jeho záujem sa začal zameriavať na osídlenie Slovenska v prvých štyroch storočiach n. l. V roku 1934 sa habilitoval za súkromného docenta na Filozofickej fakulte UK v Bratislavе, kde prednášal dejiny staroveku až do r. 1950. S účinnosťou od 1. 7. 1937 bol menovaný za zmluvného profesora. Na Slovensku pôsobil aj v období Slovenskej republiky. Riadnym profesorom FF UK v Bratislavе sa stal až po skončení vojny od 1. 7. 1945 a jeho pedagogická činnosť vyvrcholila v r. 1947/48, keď si ho zbor pedagogických pracovníkov zvolil za dekanu fakulty.

Popri pedagogickom pôsobení sa Vojtech Ondrouch už plne venoval svojej vedeckej téme, pričom vychádzal z podrobného poznania materiálnej kultúry tohto významného obdobia dejín Slovenska. Podujal sa na nevďačnú úlohu spracovať a publikovať nálezy z tejto doby a na základe toho ďalej rozvíjať svoje teórie o osídlení Slovenska. V roku 1938 vydał prácu *Limes Romanus na Slovensku*, v ktorej publikoval dovtedy známe epigrafické, numizmatické a iné pamiatky z územia Slovenska. Na túto prácu nadviazali neskôr publikácie *Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku* (Bratislava 1957), *Keltské mince typu Biatec z Bratislavu* (Bratislava 1958) a napokon *Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku* (Bratislava 1964 – posmrtné). Tieto práce dodnes znamenajú výborný základ, o ktorý sa môžu opierať historici skúmajúci dobu rímsku na Slovensku.

Vojtech Ondrouch sa v tridsiatych i neskorších rokoch aktívne zapájal do vedeckých diskusií o osídlení Slovenska v prvých štyroch storočiach n. l. V podnetných výmenách názorov s Jozefom Dobiášom, Františkom Křížkom, Emanucom Šimkom, ale i so zahraničnými bádateľmi obhajoval svoje vedecké hypotézy, niekedy viac, inokedy menej prijímané, ale vyúsťujúce do podrobnejšieho poznania vývoja nášho územia. Hoci Ondrouchovo dielo nebolo zakončené takou monumentálnou prácou, ako bola práca J. Dobiáša, prispel i on svojou čiastkou do slovenskej historiografie.

Popri všetkých svojich pedagogických povinnostiach a vedeckom výskume sa zapájal aktívne do činnosti mnohých vedeckých inštitúcií a spoločností v Bratislave. Mimoriadne treba vyzdvihnuť jeho prácu na muzejnom poli, keď od r. 1933 spolupracoval so Spoločnosťou Slovenského vlastivedného múzea, neskôr v Slovenskom múzeu. V r. 1940-1941 viedol v službách múzea archeologický výskum na významnej vojenskej stanici v Stupave i na nedalekom Pajštúne a materiál publikoval v práci *Rímske stanice v Stupave a na Pajštúne*. V r. 1950 sa Slovenské múzeum stalo pre Vojtecha Ondroucha útočiskom, kde mohol pokračovať vo svojej vedeckej práci, keď musel z politických dôvodov odísť z FF UK. Pokračoval v zbieraní a zachranovaní vzácných pamiatok z doby rímskej na Slovensku, ale vypracoval a pokúšal sa realizovať aj projekt na zriadenie Rímskeho múzea ako vedeckovýskumnej, osvetovej a muzejnej inštitúcie, ktorá by plnila významné miesto vo vedeckom výskume rímskeho Slovenska. Jeho projekt však značne predstihol svoju dobu a nerealizoval sa. Výsledky jeho práce však mohli tisíce návštěvníkov čiastočne vidieť na výstave *Antické umenie v zbierkach československých múzeí*, ktorá bola v r. 1951 otvorená v Prahe a v r. 1952 v Bratislave. Vojtech Ondrouch patril k významným spolupracovníkom tejto výstavy a zo Slovenského múzea bolo použité veľké množstvo vzácnych pamiatok, ktoré zozbieral.

Ďalšiu významnú zložku činnosti a aktivity Vojtecha Ondroucha predstavuje numizmatika a organizácia numizmatického života v Bratislave. Pri svojej práci musel nevyhnutne vychádzať aj z numizmatického materiálu,

ktorého nálezy na Slovensku predstavujú najpočetnejší a kvalitatívne veľmi hodnotný materiál pre vedecký výskum. Jeho aktivita na tomto poli vyústila do už spomínaných monografií a viacerých štúdií. Jeho súpis antických mincí sa stal priekopníckou prácou slovenskej numizmatiky nielen pre antické obdobie, ale nadviazali na ňu i ďalšie zväzky publikujúce materiál z neškorších období dejín Slovenska. Veľký význam má i jeho výskum v oblasti keltského mincovníctva na území dnešnej Bratislavu, kde dokonca predpokladal existenciu veľkej mincovne. Jeho hypotézu, zdá sa, potvrdzujú najnovšie archeologické nálezy.

Pozoruhodná je aj Ondrouchova organizačná činnosť medzi bratislavskými numizmatikmi. V roku 1954 sa stal predsedom združenia členov Numismatickej spoločnosti československej, prvej trvalo pôsobiacej organizácie slovenských numizmatikov. Tento krúžok sa stal organizačným jadrom, z ktorého sa neskôr vyvinuli ďalšie pobočky a napokon i samostatná Slovenská numizmatická spoločnosť.

Na krátku dobu pracoval Vojtech Ondrouch v r. 1953-1955 v Historickom ústave novovznikajúcej Slovenskej akadémie vied, ale v r. 1955 sa znovu vrátil na Filozofickú fakultu UK v Bratislave, aby sa zavŕšil životný kruh jeho pôsobenia tam, kde sa cítil najlepšie a pri práci, ktorá predstavovala zmysel jeho života – do vysokoškolských učební.

Storočné jubileum Vojtecha Ondroucha sa stalo teda príležitostou pripomenúť si nielen jeho celoživotné dielo, ale aj vrátiť mu čestné postavenie výraznej pedagogickej osobnosti Filozofickej fakulty UK v odbore starovekých dejín i postavenie popredného predstaviteľa slovenskej historiografie.

Pavol Valachovič

IN MEMORIAM PROF. BOHUMILA RYBY

Klasický filolog a medievista evropského významu, vynikajúcí pedagog a organizátor vedeckej práce, človek ryzí povahy – tak lze charakterizovat osobnost profesora Bohumila Ryby. Bylo mu dano 80 let života (8. 11. 1900 – 6. 2. 1980), v nichž poznal nejen radost z vedeckých úspechů, oceněných např. členstvím ve VKČSN a ČAVU, ale i trpkost příkroří, křivd a ponížení. Tvrdá válečná léta mu znemožnila další práci na univerzitě, pronásledování za dob komunistického útlaku končící mnohaletým uvězněním jej zbavilo možnosti pokračovat v pedagogické činnosti i ve vedecké práci v Akademii věd, které se cílevědomě a usilovně věnoval. Utěšitelkou v těžkých životních obdobích mu byla práce a zaujatost pro vlastní vědní obor. Za války pomáhal udržovat a posilovat národní vědomí upozorňováním na významná latinsky psaná díla české literatury, jakým je např. Stránského spis *O státě českém*,

který v této době přeložil: V čase osobní nesvobody se zabýval v neuvěřitelně svízelných podmínkách filologickými, především lexikografickými a textově kritickými problémy, v jejichž řešení byl mistrem. Neúmorná pracovitost byla profesoru Rybovi vlastní od gymnaziálních let v rodném Hradci Králové, od období univerzitních studií v Praze, Lyonu, Paříži, Berlíně a Mnichově až do konce života. Spolu s nevšedním nadáním mu umožnila vytvořit hodnoty, které jsou trvalou součástí našeho kulturního bohatství. Ačkoli se opětovně vracel k námětům z oblasti antické literatury, ve středu jeho zájmu zůstávala medievistika. Její vývoj zůstane trvale spojen s jeho jménem. Svými studiemi, edicemi, komentáři i překlady objasnil a do evropského kontextu zařadil významné i méně známé postavy naší latinsky psané literatury od Kosmy a Kristiána přes Jana Husa, humanisty Jana z Rabštejna a Bohuslava Hasičtejnského z Lobkovic až po Komenského, Kolčavu a Dobrovského. Nedocenitelná je zásluha profesora Ryby o rozvoj lexikografických studií. Přispěl k jejich rozvoji jak důmyslnými řešeními temných latinsko-českých dvojic Klaretova *Glosáře* a rozbořem dalších středověkých slovníků, např. *Lucianu*, tak podnětem k zahájení prací na *Slovníku středověké latiny v českých zemích*, pro nějž zpracoval seznam pramenů, řídil excerpti, sestavil redakční zásady i zpracoval ukázková hesla. Své kombinační schopnosti osvědčil profesor Ryba i při práci na tématech epigrafických, ať už šlo o udivující rozluštění nápisů v Betlémské kapli či o řešení nápisu na hradě Potštejně. Zájem o epigrafiku projevil profesor Ryba i svým podílem na organizování práce na soupisu nápisů v Čechách a na Moravě od nejstarších dob po rok 1850, kterou však nepříznivé poměry v padesátých letech zastavily. Násilně byly v roce 1954 přerušeny i práce v Kabinetu pro filologickou dokumentaci, v jehož čele profesor Ryba stál a jehož činnost řídil. Svědectvím Rybovy nesmírné píle jsou i výsledky jeho prací kodikologických. Vedle doplňků k soupisu knihovny vyšebrdského kláštera a soupisu knihovny v Českých Budějovicích zaujmá přední místo katalog rukopisů strahovských. Je obdivuhodné, že při zaneprázdnění vědeckou a pedagogickou činností nalezl profesor Ryba čas pro práci spolkovou – byl od roku 1935 místostarostou a od roku 1937 starostou Jednoty českých filologů – i pro práci redakční – redigoval od roku 1930 klasickou část Listů filologických. Byl rovněž členem redakce *Ottova slovníku naučného nové doby*, pro nějž, stejně jako pro naučný slovník Masarykův, zpracoval řadu hesel. V roce 1990 se profesoru Rybovi – žel deset let po jeho odchodu – dostalo plné rehabilitace, bylo mu navráceno členství v ČSAV a devadesáté výročí jeho narození bylo uctěno slavnostním shromážděním pořádaným prezidiem ČSAV. Je na pracovním oboru, jemuž profesor Ryba zasloužil celý život, aby nezůstalo při jednorázové oslavě, ale aby památka profesora Ryby byla trvale uctívána jejich snahou přiblížit se podle svých sil vzoru, který profesor Ryba svým dílem zanechal.

Dana Martíková

ZA JULIÍ NOVÁKOVOU

Tiše a skoro nepozorovaně odešla Julie Nováková (9. 3. 1909 – 19. 11. 1991), výrazná osobnost české klasické filologie a komeniologie, která dokázala celý život čerpat poklidný tok svých vědních disciplín novými nápady, objevy a netradičními postupy.

Na kolbiště znalců klasické literatury vstoupila jako překladatelka Lucrétiovy didaktické básně *De rerum natura* (O podstatě světa, 1945; O přírode, 1971²) a rázem její čin, jímž se vzepřela přijatým konvencím, vyvolal údiv nebo netajený odpor. Nešlo o drobnost. Vědomě se obrátila proti lumírovské tradici mechanické nápodoby veršového půdorysu a nahradila časoměrný hexametr adekvátním metrem českým. Mladá členka Pražského lingvistického kroužku se nebála autorit a pokoušela se o vlastní přístupy. Zajímala ji teorie verše a literární historie. Mimořádně úspěšným dílem bylo především *Devět kapitol o tak zvaném stříbrném věku římské slovesnosti* (1953) a na její strukturalistickou zkušenosť navazoval soubor sémantických studií *Umbra – Ein Beitrag zu dichterischen Semantik* (Berlin 1964). Rozlet badatelky, která prošla řadou názorových krizí (důležité bylo sblížení s křestanstvím, později s marxismem a znova prožívaná skepse a hledání jistot), přerušilo zrušení katedry klasických studií na Palackého univerzitě v Olomouci, kde Julie Nováková vychovávala řadu zdatných žáků. Návrat do Prahy přinesl i radikální změnu pracovního zaměření. Místo výuky na fakultě nebo badatelského soustředění k římské literatuře bylo třeba se ujmout redakční práce nad latinskými svazky Komenského *Opera omnia*. Bylo ke cti badatelky, že vnučenou komeniologii pojala jako výzvu k tvůrčí práci a pokus aplikovat všechny nabyté zkušenosti na obrovité dílo myslitele, který jednou tváří hleděl do daleké budoucnosti a druhou zůstával v zajetí harmonického paralelismu opředeného o tradiční novoplatonismus. Julii Novákové neušel nános různých neporozumění a dezinterpretací, které vycházely z falešného výkladu textu, a rozhodla se je proto postupně odstraňovat. Bylo by obtížné připomínat všechny příspěvky a nápady. Snad postačí vzpomenout rozluštění Komeninského autografu *Clamores Eliae* a jeho vydání (1974), určení Komenského autorství spisku o perpetuu mobile (1979) nebo rozpoznaní Komenského ruky v biblickém *Manuálníku* (1984, 1985). Zvláště zveřejnění téměř nečitelných *Clamores Eliae* dalo za pravdu těm, kdo věřili v Komenského nesehnávající rozum i v pozdních stařecích letech.

Julie Nováková poznala Komenského jazyk, způsob myšlení a literární styl. Své postřehy, nápady i úvahy spjaté s komeniologií shrnula ve volných kapitolách knížky *Čtvrt století nad Komenským* (1990), která je i výzvou pro mladé komeniology, její žáky, aby se s jejím odkazem vyrovnavali.

Julie Nováková v sobě snoubila erudovanou badatelku s umělkyní-básníkou. V mládí sáhla po Hesiodovi (*Práce a dni*, 1950; *Zrození bohů*, 1959) i sv. Augustinovi (*O Boží obci*, 1950), ke konci života se vyrovnavala

i s břemenem Persiových *Satir* (1990). Vpravdě podnětným se stal pak její překlad Musaia (*Hero a Leandros*, 1946), k němuž se ještě vracela (1974). Život se naplnil, ale dílo vstoupilo do vědecké i čtenářské paměti.

Pavel Spunar

ASOCIACE UČITELŮ KLASICKÝCH JAZYKŮ, JEJÍ CÍL A SMYSL

Bohumila Mouchová (*Praha*)

V poslední době jsme svědky aktivizace učitelů moderních jazyků, kteří zakládají odborné zájmové organizace, jako jsou Sdružení učitelů francouzštiny a Asociace učitelů angličtiny či němčiny nebo ruštiny. I když učitelé klasických jazyků mají svou oporu i svou školskou skupinu v Jednotě klasických filologů, dosavadní ne zcela vyřešená situace ČSAV přispěla k myšlence vytvořit (prozatím) samostatnou organizaci věnující se specifickým problémům, které se objevily v souvislosti s novou organizací školství. Nové návrhy učebních programů na gymnázích, vztahy mezi výukou latiny na středních a vysokých školách i jiný způsob a jiné metody, jak obnovovat výuku latiny a jak ji provozovat na školách, přivádějí učitele klasických jazyků – prozatím v Čechách – k myšlence vytvořit sdružení, které by mělo tyto cíle:

- a) obnovit postavení klasických jazyků na školách, napomáhat spolupráci svých členů a koordinovat jejich úsilí o řešení jejich potřeb a zájmů týkajících se vytváření podmínek pro rozvoj výuky klasických jazyků,
- b) podporovat výměnu zkušeností v oblasti výuky klasických jazyků se zaměřením na zdokonalování metod a didaktických postupů,
- c) usnadňovat svým členům přístup k učebnicím, materiálům a pomůckám pro vyučování klasických jazyků,
- d) usilovat o zvyšování odborné úrovně učitelů klasických jazyků,
- e) informovat své členy o důležitých otázkách týkajících se výuky klasických jazyků.

První impuls ke konstituování Asociace učitelů klasických jazyků při JKF vzešel ze setkání absolventů FF UK v Praze na podzim r. 1990. Účastnil se ho na pozvání katedry věd o antickém starověku v Praze i dr. A. J. L. van Hooff z univerzity v nizozemském Nijmegen. Nejenže podpořil náš záměr stmelit organizačně těsněji a ve větším množství učitele latiny, ale zasadil se také o navázání našeho prvního kontaktu se vznikající panevropskou asociací Euroclassica. Skupina zájemců o těsnější spolupráci mezi latináři a řečtináři v ČR (i v celém Československu) již vypracovala předběžný návrh stanov budoucí asociace, i když je si vědoma, že je v něm několik zásadních nedořešených otázek. Tento návrh byl postoupen k připomínkám dr. Sedláčkovi na FF v Olomouci i prof. dr. A. Bartoňkovi, DrSc., vedoucímu Ústavu klasických studií v Brně, i výboru Jednoty klasických filologů.

O tom, jaká by měla být organizační struktura tohoto sdružení v rámci České republiky nebo i v celostátním měřítku a hlavně, v jakém vztahu bude k JKF, se jednalo 12. října 1991 při setkání absolventů latiny FF UK a učitelů latiny nejen z Čech.

Na schůzku, na níž můžeme ustavit prozatím Asociaci učitelů klasických jazyků v Čechách, zveme zástupce JKF i hosty z příslušných filozofických kateder.

Podle informací ze schůzky v Cambridgi se může československá Asociace stát členem sdružení Euroclassica.

Ve 4. článku návrhu stanov, které dala Euroclassica k dispozici, zamýší tato organizace:

- podporovat vzájemnou spolupráci sdružení učitelů klasických jazyků a antické kultury;
- obhajovat a podporovat pěstování klasických jazyků a antické kultury jako účinného evropského faktoru, který přispívá k jednotě evropských zemí, a prosazovat tyto zásady oficiálně v mezinárodních kulturně-politických institucích;
- zdůrazňovat význam klasických jazyků a antické kultury pro naši přítomnost i nutnost respektovat při jejich pěstování specifičnost a nezávislost jednotlivých zemí;
- vést ke spolupráci s mimoevropskými sdruženími, která sledují stejné cíle.

Obhajobě významu klasických jazyků a antické kultury se díky sdružení Euroclassica dostane žádoucí celoevropské podpory. V současné době může napomoci konečnému vyvedení učitelů klasických jazyků z dlouhodobé izolace. Proto bychom měli rychle vyvinout úsilí, abychom se jejími členy stali co nejdříve.

EUROCLASSICA – PŘÍLEŽITOST I PRO NÁS

Marie Šponarová (*Praha*)

Podnět vyšel od prof. K. Sallmanna z univerzity v Mohuči na jaře roku 1990, kdy si pozval do Hamburku několik kolegů, zastupujících jednotlivé evropské asociace učitelů klasických jazyků. Ti se shodli na tom, že v době, kdy západoevropské země mají k sobě stále blíže, kdy se vytváří společný trh a jednotná Evropa, je zapotřebí, aby i oni začali úze spolupracovat na mezinárodní úrovni. Vždyť mnohé problémy mají společné a odkaz antiky tvoří základy evropské civilizace a kultury. Na tomto setkání se utvořila malá pracovní skupina (zástupci Belgie, V. Británie, Francie a Německa), která měla vypracovat návrh stanov evropské federace jednotlivých národních asociací – nazvané Euroclassica.

K projednání tohoto návrhu došlo na konferenci v Cambridgi v prosinci 1990 za účasti zástupců V. Británie, Norska, Lucemburska, Španělska, Belgie, Německa, Dánska, Nizozemí a Francie. Hostem této konference byl i jeden zástupce Maďarska a jeden z Československa (za přípravný výbor české asociace klasických filologů autorka této zprávy), protože západoevropští kolegové by byli rádi, kdyby vznikající federace sloužila všem státům Evropy. Souběžně byly projednány dvě verze návrhu stanov – anglická a francouzská – a prozatímní výkonný výbor byl pověřen jejich dopracováním a vypracováním konečného návrhu stanov. Byl také zároveň pověřen přípravou všeobecného shromáždění zástupců národních asociací.

Toto všeobecné shromáždění zástupců evropských národních asociací proběhlo 2. září 1991 v Nîmes za účasti zástupců jedenácti zemí (Belgie, Dánsko, Francie, Německo, Lucembursko, Holandsko, Norsko, Rumunsko, Španělsko, Švýcarsko a Velká Británie); prezidentem federace byl zvolen J. Thorley (VB), viceprezidentem J. Boulay (F) a tajemníkem A. J. L. van Hooff (Hol.), který má spolu s další členkou výboru G. Cretiovou (Rum.) na starosti kontakty se střední a východní Evropou. Byl schválen členský příspěvek pro jednotlivé národní asociace ve výši 300 ECU, ovšem země střední a východní Evropy mohou zaplatit pouze symbolickou sumu (nepočítá se více jak 50 ECU), aby se i ony – mají-li zájem – mohly zapojit do činnosti federace.

Cíle evropské federace nazvané Euroclassica jsou spojeny především s problematikou výuky klasickým jazykům a příbuzným předmětům. Federace by chtěla:

- rozšířit členskou základnu tak, aby zahrnula všechny evropské země,
- podporovat aktivně práci asociací učitelů klasických jazyků ve východní a

-
- střední Evropě a pomoci jim při opětovném zavádění klasických jazyků do škol (materiály, účast na konferencích, výměna učitelů ap.),
- pořádat akce pro studenty klasických předmětů (ve věku 16-19 let především),
 - podporovat vzdělávání dospělých v oblasti klasických jazyků a antické civilizace,
 - dosáhnout toho, aby studium věd o antickém starověku bylo součástí evropské dimenze vzdělávání,
 - pořádat společné exkurze pro učitele klas. jazyků aj.

Na sjezdu učitelů latiny a řečtiny středních a vysokých škol České republiky, který se sešel 12. října 1991 na FF UK v Praze z podnětu doc. dr. B. Mouchové, byla ustavena Asociace učitelů klasických jazyků – ALFA (*Antiquis linguis fovendis associatio*) a členské shromáždění, které se konalo 11. dubna 1992 v Praze, rozhodlo, aby ALFA požádala o členství v evropské federaci Euroclassica.

V tomto roce se shromáždění zástupců federace Euroclassica bude konat ve Viborgu (Dánsko) ve dnech 27.-29. srpna a součástí bude i konference na téma *Demokracie antická a moderní* – při příležitosti toho, že uplynulo 2 500 let od vzniku Kleisthenovy demokracie v Athénách; kromě toho je toto téma velmi aktuální – v souvislosti s nedávnými změnami v Evropě. V roce 1993 bude shromáždění zástupců uspořádáno v září v Madridu a tématem připojené konference bude problematika Homérovy Odysseie.

Další informace mohou zájemci získat na adresu: PhDr. Marie Šponarová, gymnázium Na vítězné pláni 1160, 140 00 Praha 4.

KLASICKÁ STUDIA VE ŠVÉDSKU

Gunhild Vidén (*Göteborg*)

• • • • • • • • •

V tomto století se latina stala záležitostí gymnázia, tj. spíše pokročilých studentů. V první polovině století se tříleté nebo čtyřleté gymnázium dělilo na větev matematickou, latinskou a všeobecnou. Latina se vyžadovala ke studiu na univerzitě při studiu historie a moderních jazyků. Řečtina byla volitelným předmětem na latinské větvě.

Na začátku 60 tých let došlo k živé diskusi o užitečnosti latiny. Oponenti ji pokládali za zastaralou, nepotřebnou v moderní společnosti a metody její výuky považovali za zcela staromodní, protože se kládly velký důraz na gramatiku a lingvistické aspekty. Obhájci latiny se snažili zdůraznit důležitost latiny jako základu tradičního vzdělání, ale v tehdejší době se slovo "tradiče" netěšilo velké úctě. V té době probíhala zároveň reforma švédského školství a jejím výsledkem bylo to, že latina nebyla vyžadována jako předpoklad pro univerzitní studium a stala se volitelným předmětem.

Po reformě švédského školního systému mají všechny děti do sedmi let povinnou devítiletou školní výuku. Veškeré střední školy se nazývají gymnázia; prakticky zaměřené školy trvají dva roky, teoreticky orientované školy jsou tříleté se třemi větvemi: přírodovědnou, ekonomickou, sociálně-vědní a humanitní. Latina je volitelná v posledních dvou letech na humanitní větví, řečtina pouze v posledním roce. První rok latiny má dotaci sedmi vyučovacích jednotek (1 jednotka = 40 min.) za týden, druhý rok šestijednotkovou dotaci, zvolí-li si tento předmět dostatečný počet žáků. Latinu lze učit v malých skupinách o pěti žácích, ale v tom případě je snížen týdenní počet vyučovacích jednotek. Ti žáci, kteří si na gymnáziu nezvolí latinu, musí navštěvovat hodiny "obecné jazykovědy", které zahrnují zpravidla znalost základních latinských a řeckých morfémů, prefixů, sufixů a jejich cílem je zlepšit znalost slovníku moderních jazyků. Tento kurs je zařazen do 2. ročníku gymnázia a zabírá tři vyučovací jednotky týdně. Volitelná řečtina v posledním ročníku se učí šest jednotek za týden.

Učitelé latiny musí aktivně získávat zájem studentů o latinu. V prvním roce se při latině učí nejen jazyk, ale i antická kultura. V dnešní době se potýkáme s problémem, že není vždy dost dobrých lingvisticky fundovaných učitelů latiny na humanitní větví. Přírodovědná větev se pokládá za užitečnější pro další studia a volí si ji ambicióznější studenti včetně těch, kteří mají vážný zájem o jazyky. Latinu na přírodovědné větví nelze studovat, ale někteří studenti navštěvují řečtinu (latina není předpokladem pro studium řečtiny).

Latinský cyklus začíná učebnicí pro začátečníky, v tomto roce překladem dánské učebnice *Via nova*. Knihy užívané dosud zastaraly a není s nimi snadná práce. Po skončení začátečního kurzu pracuje většina učitelů se středověkými texty, jejichž latina je v syntaxi podobnější švédštině než klasická latina. V posledním roce se pracuje s učebnicí s klasickými texty (jak prózou, tak i poezíí), z každého autora 4 až 5 stránek, tedy poměrně málo, ale ve srovnání s moderními jazyky není výsledek špatný: neočekává se, že po dvou letech studia němčiny bude student číst Goetha nebo Schillera, kdežto naši studenti přinejmenším vidí a překládají originální texty, než skončí gymnázium. Výsledkem jejich studia je aktivní znalost lat. a řeckých morfémů v moderních jazycích a klasické kultury. Mnoho učitelů jezdí s žáky, kteří se učí latině, na konci posledního roku na exkurzi do Říma.

Maturita byla na gymnáziu zrušena r. 1969, což znamená, že učitelé nevedou žáky k určitému cíli. Testy se však provádějí po celé studium, ale učitelé mají určitou volnost při jejich výběru, důrazu na obsah atd. Na konci výuky na gymnáziu znají studenti dekлинаční systém a základní syntax, přečetli určitý vzorek originálních textů hlavních klasických autorů a mají základní znalosti o antické kultuře. Počet studentů, kteří se učí na švédských gymnáziích latině je asi 1600-1700 ročně. Asi 100-200 ročně si volí řečtinu (Švédsko má o něco méně než 9 milionů obyvatel). Latinu i řečtinu lze studovat na univerzitě. Zpravidla se studuje 2 až 3 semestry jako součást B.A. spolu s jedním či dvěma jinými předměty. Obor latina mohou studovat jen ti studenti, kteří se ji učili na gymnáziu, kdežto řečtinu může studovat i ucházeč, který se jí na gymnáziu neučil.

Každý rok studuje 30-40 studentů latinu, počet studentů řečtiny je o něco větší, protože někteří studují kratší cyklus při oboru theologie. Malý počet studentů pokračuje ve studiu latiny nebo řečtiny pro dosažení doktorátu.

V současné době probíhá reforma gymnázií a její výsledek není předvídatelný. Možná, že pozice latiny se posílí, možná tomu bude naopak. Je zřejmé, že týdenní počet hodin latiny bude snížen, ale to se bude týkat většíny školních předmětů.

Přeložila B. Mouchová

KLASICKÉ JAZYKY V NORSKU

Einar Weidemann (*Trondheim*)

• • • • • • • • • • •

Klasické jazyky měly – jako tomu bylo v ostatních evropských zemích – dominantní úlohu v norském školství až do 20. století. Dnes je postavení klasických jazyků v celé Evropě méně příznivé, ale v Norsku jsou na tom daleko hůře než ve Švédsku a zejména Dánsku. Častečné vysvětlení lze hledat v tom, že Norsko je mladý nezávislý stát a po dlouhou dobu, kdy hledalo usilovně svou identitu, se pokládalo klas. vzdělání za elitářské, neslučitelné s vlastní povahou norské kultury.

Přes všechny norské zvláštnosti a trendy směřující proti podpoře klas. jazykům měla latina a řečtina na školách a univerzitách po 2. světové válce, zejména v 60. letech, přinejmenším určitý význam. Latině a řečtině se neučili žáci dříve než v 16 letech, ale na mnohých gymnáziích byla větev, na níž byla latina hlavním předmětem. Žáků, kteří se učili latinsky, bylo méně než na jiných větvích, např. matematické s angličtinou, ale přesto jich zde byl značný počet. Když jsem byl na začátku 60. let žákem gymnázia, chodili jsme do školy šest dní v týdnu a celkový úhrn vyučovacích jednotek byl 36. Tehdy připadlo týdně na latinu šest jednotek v prvním roce, osm ve druhém a 9 v závěrečném roce, takže byla možnost dostat se až k četbě římských autorů. Na některých školách byla k latině doplňujícím předmětem řečtina. Dnes se mi jeví tehdejší obsah výuky latiny i učebnice příliš zastaralé a nepříliš aktivizující.

Prošli jsme nesystematickým úvodem do latinského jazyka, na nějž pak navázala četba Caesara, Cicerona, Livia a dalších autorů. Reálie se převážně soustředovaly na římskou armádu a její organizaci. Avšak já osobně a mnoho mých dalších vrstevníků jsme objevili v latině zajímavý předmět díky učitelům, který dovedl předkládat latinu se zanícením a podnětně. Seznámil nás s latinou z takového pohledu, jaký nežádaly oficiální osnovy. Ale jinak v té době latina trpěla nedostatkem inovací v učení, po nichž se volalo a které mohly dopomoci klasickým jazykům k mnohem lepšímu postavení ve vzdělávací soustavě.

Šedesátá léta lze v Norsku pokládat také za příznivá i pro studium antiky na univerzitě v Oslu a Bergenu. Potřeba učitelů řečtiny i latiny přivábila tehdy na tyto obory značný počet studentů.

Všichni máme v živé paměti to, co následovalo po studentských bouřích v Evropě v r. 1968. I když nechci kritizovat všechno, co tyto události způsobily evropskému vzdělávacímu systému, domnívám se, že po těchto bouřích došlo k řadě špatných závěrů. Ve výuce a její organizaci bylo jistě ne-

zbytně zapotřebí provést řadu reforem. Je však jisté, že i vážná a poctivá snaha vytvořit novou a humánnější společnost ztroskotá, nerespektují-li se hodnotné stránky starého systému. Všichni si jistě pamatujeme na všeobecně rozšířené přání odstranit všechny předměty, které nemají okamžitý praktický význam. Tato tendence se objevila ve všech evropských zemích, ale Norsko postihla zvlášť tvrdě. Norští studenti by nepřežili hrůzu, kdyby měli plývat čas studiem něčeho neužitečného. Stalo se módou zajímat se pouze o přítomnost a v 70. letech byla dominantním rysem ve studiu absence historického aspektu i perspektivy do budoucnosti. Studenti např. odmítali kurs filozofie, který zahrnoval dějiny filozofie, úvod do psychologie a logiky. Tento kurs byl a je povinný pro humanitní větve, matematiky, přírodní vědy aj. Dnes se to jeví směšně a neuvěřitelně, ale v 70. letech většina studentů pochybovala o významu těchto předmětů a dokonce o významu studia jazyků, historie, sociologie a jiných humanitních věd. Při výuce jazyků se pokládalo studium gramatiky za zpozdilost. Např. studenti germanistiky na univerzitě v Trondheimu navrhli reformu, podle níž se měly z výuky němčiny vypustit partie o konjunktivu. Podobné snahy byly vedením univerzity zamítnuty, ale je alarmující, že mohly být se vší vážností předloženy. V Norsku zašly tyto tendenze dále než v jiných západoevropských zemích.

Zatímco uvedený povinný kurs filozofie přežil bouře v 70. letech, latina povinná na univerzitě pro studenty, kteří se věnovali jazykům, byla s radostí odbourána. Předtím nemuseli univerzitní kurzy latiny navštěvovat ti absolventi gymnázií, kteří se jí učili na střední škole. Ale zrušení průpravných latinských kursů na univerzitě znamenalo pro latinu a řečtinu jako školní předměty katastrofu. Vypadalo to tak, že klas. jazyky zmizí z norských škol. Mnozí to očekávali, někteří s potěšením. Není divu, že tato nepříliš radostná perspektiva řečtiny a latiny na školách velmi ohrozila i jejich studia na univerzitě.

Nelze považovat za přehnané tvrzení, že humanitní obory v Norsku byly vývojem po revoluci 68' oslabeny. Stalo se tak značným dílem proto, že právě ti lidé, o nichž se předpokládalo, že budou humanitní obory podporovat, přispěli ve skutečnosti svým chováním a postojem k tomu, že humanitní obory byly považovány v moderní společnosti za zbytečné.

Ale touha po hlubším a serióznějším filologickém vzdělání se projevila brzy i v Norsku. Doposud jsem adresoval svým spoluobčanům ironické poznámky, nyní je třeba říci také něco pozitivního. Jeden norský básník řekl: "*Jsem poctivý člověk. Změnil jsem svůj názor.*" Tak tomu bylo také se značnou částí norských studentů, jakmile pochopili dlouhodobé následky své politiky, která se ubírala jiným směrem, než původně zamýšleli.

Jak jsem již naznačil, došlo v Norsku v posledním desíletí k řadě pozitivních trendů ve vzdělávacím systému. Mladí lidé projevují zřetelněji větší zájem o předměty související s kulturou než dříve, i když jejich postoje nejsou jednoznačné. Je snadnější získat ve škole studenty pro jiné jazyky než

angličtinu, pro literaturu, filozofii, historii atd., zejména jsou-li to povinné předměty. Více studentů, než tomu bylo dříve, si vybírá angličtinu, němčinu, španělštinu, ruštinu, italštinu jako volitelné předměty. Ale nedávný průzkum ukázal, že velká většina volí jazyky z pragmatického hlediska. Zajímá je praktické využití jazyka, menší část se zajímá o strukturu gramatického systému a kulturní aspekty spojené s výukou jazyků. I v případě, že je přitahuje kultura, umění, historie, se obávají, že další studium v tomto směru se ukáže neužitečné v moderní společnosti.

Struktura norských gymnázií prodělala v 70. letech podstatnou změnu i k lepšímu, i k horšímu. Na prvním místě lze uvést nesporné zlepšení učebního programu i metod. Na druhé straně byl drasticky zkrácen šestidenní školní týden na pětidenní, což znamená, že počet hodin (o 45 min.) se snížil z 36 na 30. A to znamenalo méně času pro téměř všechny předměty. V důsledku toho ztratilo vysvědčení z norských gymnázií svou dřívější pověst v zahraničí. Zkoušky z dřívějších norských gymnázií opravňovaly ke vstupu na univerzity mnoha zemí, ale dnešní zkoušky z norských gymnázií nejsou uznanovány v mnoha zemích vzhledem k redukci výuky.

K velkému překvapení mnoha Norů zůstala latinka i v novém vzdělávacím systému, třebaže předpovědi o jejím osudu byly chmurné. Na několika málo školách se podařilo některým velmi houzevnatým a zaníceným učitelům uchovat pozůstatky latiny ze starého školního systému. Po určitou dobu se učilo latině v Norsku pouze na dvou školách. Potom zavedly také jiné školy různé typy latinských kursů. Dnes se latině učí na druhém a třetím stupni gymnázií na velmi malém počtu škol. Asi 100 žáků si každoročně volí latinu jako volitelný předmět. Týdenní hodinová dotace je taková:

4/5/5 hodin
4/4/4 nebo 0/4/4 hodin
0/5/5 hodin

Další školy nabízejí latinu v menším rozsahu.

V současné době není v Norsku více než 20 učitelů latiny a mnozí z nich nemají možnost latinu učit. Samozřejmě, že bychom chtěli více hodin latiny po delší časové období, ale v dané situaci musíme co nejlépe hospodařit s tím, co máme k dispozici. Proto se soustřeďujeme na tyto aspekty:

- Jak přivést obsahem výuky studenty k tomu, aby si volili latinu.
- Jak organizovat výuku, aby studenti získali co nejvíce znalostí v přidělené hodinové dotaci.
- Jak žáky informovat o latině.
- Jak získat vhodné učebnice.
- Jak zvýšit počet učitelů latiny.
- Jak zavést latinu na větším počtu škol.

Je třeba vzít pečlivě v úvahu několik odlišných aspektů a najít mezi nimi rovnováhu. Bude-li zabírat výuka latiny ve škole příliš mnoho hodin, nebudou žáci ochotni se jí učit. Bude-li však hodin latiny příliš málo, nezískají

žáci dostatečné množství vědomostí. Protože je dnes v Norsku latina volitelný předmět, skupina žáků, kteří se jí učí, má svou individuální kombinaci předmětů a hodiny latiny musí zapadnout do této celkové kombinace. Zjistí-li žák při výběru volitelných předmětů, že dojde v rozsahu ke kolizi mezi latinou a jiným zajímavým předmětem, dá žák přednost tomuto předmětu. V některých školách lze učit latinu až při určitém počtu zájemců (často se požaduje 10 uchazečů), jinde při docela malém počtu. Na škole, kde učím, byly skupiny i o třech žácích, ale v posledních letech jsme měli průměrný počet žáků kolem deseti. A je potěšitelné, že škola je i při omezeném rozpočtu ochotna dát prostor speciálním předmětům. Takto je možno i v Norsku vyučovat předmět, jako je latina, při malém počtu žáků.

Obsah výuky doznal mnoho změn od 60. let. Podle vzoru jiných zemí věnujeme při výuce latiny v Norsku více pozornosti antické kultuře a umění přiměřeně podle toho, kolik hodin má latina k dispozici. Zahraňuje však např. výklad o řecké a římské epice (Homér, Vergilius), řeckém dramatu a komedii, římské komedii, filozofii (Platón, Aristoteles, stoicismus, epikureismus), umění a architekturu řeckou i římskou.

V Norsku učitelé povinného dějepisu nevěnují zpravidla velkou pozornost římské a řecké historii nebo si vyberou pouze jednu z nich. Proto je nutné v hodinách latiny věnovat se i jim, nezapomínat ani na řecké dějiny, když se řečtině nevyučuje. Tak může latina přispět k získání znalostí v oblasti, kterou nepokrývají jiné předměty. Při rozsáhlejší hodinové dotaci se antické kultuře věnuje hodina týdně. Kulturní aspekt může přivést mladé lidi k zájmu o gramatiku, která není příliš snadná.

Hlavním cílem však zůstává výuka jazyka, při níž si žáci osvojí základní latinskou gramatiku a mohou překládat jednoduché latinské texty.

Při základní výuce spojujeme gramatiku a krátké, jednoduché texty zabývající se starověkou kulturou a životem. Považujeme za velmi důležité spojit výuku gramatiky a kulturních aspektů. Úvodní kurs se základní gramatikou by neměl obsahovat příliš dlouhé texty. Žáci musí mít dostatečnou slovní zásobu, aby bylo možno vytvořit text představující nový gramatický jev, avšak rozsah slovní zásoby by v tomto stadiu neměl být přehnaný, aby se hlavní pozornost soustředila na gramatické jevy a jejich použití. Některé úvodní kurzy latiny prezentují bohužel příliš brzy všechny výjimky.

Důležitou inovací při výuce latiny je studium slovní zásoby, které zahrnuje analýzu slova a jeho tvoření. V této souvislosti je třeba věnovat pozornost latinským slovům v moderních jazycích a spojitosti latiny s dnešními evropskými jazyky vůbec. Při rozsáhlejší dotaci je také možné číst latinskou prózu – klasickou i poklasickou – a některé básně Catullovy, Horatiovy a středověkou poezii. Pro četbu, která následuje po skončení základní partie, jsme hledali vhodné texty a nakonec dáváme přednost adaptovaným latinským textům pojednávajícím o antické kultuře, např. mýtum a historii. Takto rovněž spojujeme kulturu a jazyk. Tyto texty poskytují žákům rozsáhlejší

slovní zásobu a obsahují gramatické jevy všeho druhu. Jejich věty ale nejsou příliš dlouhé a komplikované.

Někteří učitelé myslí, že autoři jako Caesar, Cicero a Livius by měli zůstat v osnovách, protože představují dvoutisíciletou tradici latiny. Podle mého názoru to jsou příliš nesnadné texty pro studenty, kteří mají právě jen znalosti gramatických základů. Tyto autory lze s potěšením a prospěchem číst až na pokročilé úrovni. Ale v našich kursech by spíše brzdili než podporovali zájem žáků o latinu. A náměty jako válka, politické řeči by neměly mít přednost před důležitějšími aspekty antického kulturního dědictví.

Domnívám se také, že četba má být usnadněna výkladem slov... Vědci, s nimiž jsem konsultoval tyto otázky, tvrdí, že žáci mají být v této věci odkázáni na samostatnou práci. To platí pro vědce. Ale žáci nejsou vědci a zkušenosť ukazuje, že trvá relativně dlouho, než slovo utkví v paměti. Žáci jsou toho názoru, že vypracované pomocné seznamy slovíček napomáhají efektivnějšímu učení latině, šetří hodně času a umožňují překládat text bez předchozí pomoci učitele. Avšak četba takových textů může znamenat také nevýhodu. Bude úspěšná pouze tehdy, jestliže žáci vědí, že má smysl učit se lexikální jednotky v průběhu kursu. Musí také nabýt dodatečně praxi v orientaci v latinském slovníku.

Vyšší cíl výuky latiny je porozumění spojitosti mezi antikou a novou dobou a tomu, jak se antická kultura a latina promítají různým způsobem do dnešní doby. Doufáme, že takto umožníme žákům, aby porozuměli perspektivě každodenního života. Důležitým cílem výuky latiny musí být umožnit žákům kombinovat jejich znalosti latiny s dalšími předměty, aby poznali, že dík latině získali nepřímo vědomosti v jiné oblasti.

Někdy máme pocit, že jsme dosáhli úspěchu, ale někdy je velmi nesnadné žáky přesvědčit o pravdivosti našich tvrzení.

Důležitým činitelem v úsilí podpořit výuku klasických jazyků bylo založení norské asociace učitelů klasických jazyků v 80. letech. Pro mne jako učitele latiny na gymnáziích znamenala asociace hodně.

Velkou oporou při zakládání asociace byli profesori klasických studií na univerzitě v Bergenu a Oslu.

I při všech nesnázích si myslíme, že norské zkušenosti mohou být užitečné pro jiné.

A končím větou, která je ve znaku Paříže: *Fluctuat nec mergitur.*

(Přeložila B. Mouchová)

KLASICKÁ VZDĚLANOST V MĚŠŤANSKÉ SPOLEČNOSTI

Role řecké a římské civilizace v Nizozemí

Anton J. L. van Hooff (*Nijmegen*)

• • • • • • • • • • • • • • •

Na kraji římské kultury

Historické atlasy v Nizozemí mají obvykle na prvním místě část mapy zvané *Tabula Peutingeriana*. Na této silniční mapě ze 4. stol. n. l. si lze všimnout několika geografických prvků, které dodnes určují charakter mé země. Velké řeky, které tvoří delty, jsou jasně označeny: na severu je to Rhenus, na jih od něho Masa a mezi témoto toky, které se v dnešní holandskině nazývají Rijn a Maas, je ostrov označený jako Patavia. Je zvláštním potěšením pro autora tohoto článku, že může nalézt své vlastní město Nijmegen jako Noviomagus mezi těmi mísity, která nesou latinská jména. Ale na sever od Rýna je mapa poněkud prázdná. Nějaké roztroušené kmeny a pak už jen stromy naznačující hluboké lesy Germánie, zkrátka zde leží barbarský svět vně civilizovaného světa římské říše.

Zeměpisná poloha Nizozemí v římských dobách je takřka symbolická pro roli, kterou hrála antická civilizace v naší kultuře a vzdělávání: právě tak jako naše území bylo na okraji římské říše, i vliv klasických jazyků a civilizace byl vždy marginální; situace u nás byla zcela odlišná od situace v románských zemích. Jazyk zůstal germánský, ale byl ovlivněn latinou od těch dob, co tu Římané žili. Slovo *keizer* se neustále vyslovuje s "k", protože obyvatelé je tak slyšeli od Římanů, když mluvili o Caesarovi, Římané s sebou přinesli překvapivé nové věci: jejich domy měly *cellarium*, *kelder* v moderní holandskině. Zavedli dlážděnou silnici: *via strata*, zkráceně *strata*. Moderní holandské slovo se více blíží latinskému originálu než anglické *street* nebo německé *Strasse*. Říkáme *straat*, čili je tu určitý trvalý vliv od římské doby.

Součást katolické tradice

Po pádu římské říše na západě si církve podřela mnoho prvků staré kultury a jazyka. Znalost latiny byla podmínkou pro církevní kariéru. Biskupové a opati vedli školy, kde se učilo mezinárodnímu jazyku teologie a liturgii. Teprve v mé generaci se od užití latiny v římsko-katolické církvi upustilo. Jako chlapec jsem obdivoval kněze, který pronášel tuto zvláštní řeč u oltáře. V této době pro mě nebyl problém pochopit důvody užití tohoto jazyka. Samozřejmě, bůh byl všemocný a neměl žádné problémy s tím, aby rozuměl holandskině, ovšem latina byla jeho vlastním jazykem. Byl to projev úcty z

mé strany oslovoval ho v božské latině. Možná že v této zkušenosti z mládí leží počátek mé lásky k latině. Mimochodem, stále považuji jazyk Římanů za božský.

Vidíte, byl jsem vychován jako katolík. Mnoho lidí mylně pokládá Nizozemí za protestantskou zemi, ale vlastně značná část obyvatelstva nepřijala kalvinismus, i když po několik století protestanti zaujímali vedoucí pozice a nedovolili veřejné projevy katolictví. Dokonce i v Holandsku, západní a dominantní části Nizozemí, výrazné enklávy katolické víry zůstaly. V 50. letech tohoto století, krátce před všeobecným ústupem náboženství, katolíci představovali nejpočetnější náboženskou skupinu (více než 40 % obyvatelstva). V této části nizozemské společnosti orientace na latinu a římskou kulturu byla přirozeně vždy silná – semináře, jezuitské školy a později katolické světské školy šířily znalost latiny a řečtiny během posledních dvou století.

Měšťanská kultura

Dominantní protestantské sekty, které podporovaly užití mateřského jazyka při bohoslužbách, nebyly ale nepřátecké vůči antické kultuře a jejímu jazyku. Jejich stoupenci se koncentrovali ve městech, kde již v 16. století žila většina obyvatelstva. Tato velmi časná urbanizace dala měšťanům vedoucí místo ve společnosti, politice, kultuře a vzdělání. Holandská kultura měla a má výrazný středostavovský charakter. Jen se podívejte na domy podél amsterodamských nebo delftských kanálů: zde bydleli měšťané, kteří považovali okázalost za smrtelný hřích. Místo obrovských obrazů v palácích dávali přednost drobnějším dílům pro své skromné, ale elegantní byty. Všechna muzea světa nesou svědectví tohoto ohromného rozmachu holandského malířství v 17. století. Tentýž středostavovský postoj způsobil i to, že měšťané věnovali pozornost dobrému vzdělání. A latina byla jeho součástí. Města byla pyšná na své latinské školy. Mnohé z těchto starých latinských škol přežívají v gymnáziích, kde studenti studují jak latinu, tak řečtinu a kde si musí zvolit jeden z těchto klasických jazyků pro svoji závěrečnou zkoušku. Tato gymnázia navštěvuje asi polovina z 35 000 nizozemských studentů, kteří se tak, nebo jiným způsobem seznámí s klasickými jazyky.

Od latinské školy ke gymnáziu

Těchto 35 000 žáků představuje větší část obyvatelstva (dnes 15 mil.) než onech 1 500 studentů, kteří navštěvovali latinskou školu v polovině minulého století, kdy bylo v Nizozemí 4,5 mil. obyvatel. V pouhých číslech je vzešlý značný, ale za demokratizaci a modernizaci se muselo zaplatit. Nepochyběně byla znalost latiny hlubší v těch starých školách, které byly přesně tím, co naznačoval jejich název; tedy zařízení, kde latina byla hlavním, téměř výlučným předmětem v rozvrhu (řečtina tohoto postavení nedosahovala). Ačkoliv gymnázia, která jsou jejich pokračováním, nabídla rozmanitější

program, důraz na latinu a řečtinu, které se staly populárními vlivem německého neoheleńskiego, zůstal značný. Absolvoval jsem gymnázium v roce 1962, v posledním ročníku více než polovina z týdenního počtu hodin byla věnována latině a řečtině, přesně 18 z 35. Dnes každý z klasických jazyků dostává 5-6 hodin týdně, přičemž musím dodat, že jenom velmi malá část studentů si zvolí oba jazyky jako předmět své závěrečné zkoušky. Takže přibližně asi 5 000 studentů skládá zkoušku z latiny a asi 2 500 z řečtiny.

Z těchto čísel je jasné, že většina těch studentů, kteří začnou studovat latinu a nebo řečtinu, po několika letech tento předmět opustí. Nehledě na osobní neúspěchy při studiu nebo pocit zklamání školský systém je nutí volit: studenti si mohou vybrat pouze 7 předmětů pro závěrečnou zkoušku. Pouze 1 čtvrtina studentů, kteří začnou s jedním nebo dvěma klasickými jazyky, si zvolí latinu nebo řečtinu předmětem závěrečné zkoušky, která opravňuje ke vstupu na univerzitu. Od tohoto roku bude platit nový systém zkoušek, který – jak doufám – učiní absolvování předmětu po celou dobu studia přitažlivějším; práce s překlady a seznámení s antickou tradicí jsou nové prvky vedle interpretace originálních textů. Nové, atraktivní knihy dávají klasickým jazykům lepší vyhlídky než xerografované materiály, které se používaly v posledním desetiletí.

U nás vykonávají studenti zkoušku z latiny a řečtiny pouze na té úrovni, která je v Británii označována "A" (tj. *advanced* = pokročilý; v Británii jsou závěrečné zkoušky na středních školách dvoustupňové: v 16 letech tzv. "O level", tj. základní úroveň a po dalších dvou letech studia "A level"; tento stupeň při úspěšném zvládnutí opravňuje ke vstupu na univerzitu – pozn. M. Š.). Klasické jazyky se učí především na gymnáziích, gymnaziálních odděleních středních škol, na jednotných středních školách (*comprehensive school*), které nabízejí latinu a řečtinu v plném rozsahu, a na školách zvaných *atheneum*, kde se učí latina. Na gymnáziu se začíná s latinou v 1. ročníku, tzn. ve věku 12 let. Běžná hodinová dotace na gymnáziu vypadá takto:

1. roč.	- 2 hod.
2. roč.	- 4 hod.
3. roč.	- 3 hod.
4. roč.	- 4 hod.
5. roč.	- 5 hod.
6. roč.	- 5 hod.

Obvykle ostatní typy škol začínají s latinou ve druhém ročníku (ve 13 letech) pro ty studenty, kteří si vyberou tento předmět po prvním "překlenovacím" roce, kdy mohli mít i několik úvodních či informativních hodin o předmětu. Protože obsah předmětu je stejný jako na gymnáziu, ztráta 1. roč. se dohání vyšší hodinovou dotací v 5. a 6. roč. (tedy po 6 hodinách).

Je evidentní, že pozice klasických jazyků na školách se neobejde bez námitek. Objevily se porážky, ale úsilí přineslo i své ovoce. Jedním z pozitivních přínosů soupeření je obroda vyučovacích metod. Výsledky tohoto

procesu jsou viditelné na atraktivních učebnicích latiny a řečtiny, které jsou dnes běžně dostupné. Některé z těchto učebnic byly přeloženy do němčiny, finštiny, švédštiny a angličtiny (pro USA). Při své poslední návštěvě v Sov. svazu jsem předvedl udiveným sovětským kolegům první kapitolu moderní učebnice v ruském překladu. Malé skupiny v Nizozemí a v Leningradě budou pracovat spolu na tomto jedinečném projektu, jak vybavit ruské učitele klasických jazyků odpovídajícími materiály.

Univerzity

Ačkoliv hlavním cílem výuky klasických jazyků na školách není příprava budoucích klasických filologů, potěší samozřejmě učitele, když se některý z jeho studentů rozhodne studovat na jedné z pěti univerzit, kde jsou katedry pro "řecký a latinský jazyk a kulturu". Už z tohoto označení je zřejmé, že studia antiky se berou jako celek. Pouze na univerzitě v Amsterodamu je možné studovat samotnou latinu, ovšem toto studium neposkytuje dostačující kvalifikaci pro výuku tomuto předmětu. Kromě jazyka studia zahrnují antickou historii, klasickou archeologii a antickou filozofii. To znamená, že nenásledujeme ostatní země, kde jsou tendenze jednotlivé dílcí vědy o antickém starověku od sebe oddělovat. Pro budoucí učitele je důležité, aby měli ucelenou představu o antickém světě, zejména když na druhém stupni se na vzdělání výraznou měrou podílejí humanitní prvky. Univerzitní studia trvají 4-6 let. Diplomová práce z jednoho předmětu uzavírá studia a absolvent získává titul *doctorandus*. Tím většina z nich končí. Pouze někteří si naleznou místo ve výzkumu a jsou schopni napsat disertaci, čímž získávají titul doktora. Někteří absolventi se uplatní v úplně odlišných odvětvích, ale většina se stane učiteli. Koncem studií absolvují volitelný úvodní kurs metodiky. Kromě toho, že přednáší antickou historii, poskytuji studentům i první seznámení s problematikou vyučování. Pouze ti studenti, kteří absolvovali tento dvouměsíční kurs, mohou nastoupit učitelskou přípravu, jež trvá celý rok.

Počet studentů klasických věd poklesl alarmujícím způsobem. Diskuse o novém školském systému (viz níže) mnohé potenciální zájemce odradily. Jestliže počet těch, kteří začali studovat antické vědy před pěti lety na všech pěti univerzitách, byl vyšší než 100, v příštím roce bude v 1. ročnících pouze asi 40 studentů. Tento počet je tak nízký, že ani nebude stačit k nahradě těch pedagogů, kteří odejdou do důchodu, a poskytuje státním úředníkům argumenty pro to, aby některé katedry byly zavřeny.

Klasická studia na scéně

Mimo běžný vzdělávací systém probíhá i několik kursů latiny a antické civilizace pro dospělé. Některé z nich jsou organizovány sdružením milovníků antiky, které se nazývá "Nizozemský klasický svaz" a má více než 5 000 členů. Sdružení nabízí přednášky a exkurze, vydává přitažlivý časopis

Hermeneus, který úspěšně prezentuje antická studia. Řady členů této unie byly posíleny přílivem nových členů z těch asi 8 000 lidí, kteří sledovali kursy latiny (jazyk a kultura Římanů), který vysílala holandská televize před několika lety. Mnohem více lidí – asi 100 000 – jenom sledovalo kurs, aniž by si kupilo příručky, které tento kurs doprovázely, nebo se zúčastnilo jiných doprovodných akcí (místní setkání a exkurze). Toto vše vlastně tvořilo určitou kampaň ve prospěch studia antiky. O této své zkušenosti autora a moderátora pořadu, vlastně jedinečného způsobu popularizace klasických studií, jsem hovořil na čtvrtém setkání učitelů latiny (Conventus Docendi Praeceptorum), které se konalo v dánském Soenderborgu 4. až 7. dubna 1991. Většina činných učitelů klasických jazyků je členy Asociace učitelů klasických jazyků v Nizozemí. Na našem každoročním setkání v únoru dosáhl letos počet členů čísla 1 032. V současnosti jsem prezidentem této profesní organizace. Tato organizace se podílí na působení mezinárodního sdružení jednotlivých národních asociací učitelů klasických jazyků (Euroclassica).

Renesance v Holandsku?

Nejvíce usilí ovšem vynakládáme na domácí půdě. Reforma vzdělání je předmětem diskuse, existuje totiž snaha vytvořit jednotný učební plán pro žáky do 15 let. Protože toto pojednání základního vzdělání zdůrazňuje jednotu a ponechává málo prostoru pro diferenciaci, není bez nebezpečí pro výuku klasických jazyků v nižších třídách. Přitom, jak už jsem o tom mluvil, většina práce se udělá v těchto třídách. Poslední rok byl plný jednání, parlament se pro nás stal důvěrně známým místem. Podle toho, jak situace vypadá nyní, zdá se, že jednotný učební plán nebude mít tak ničivé dopady na výuku latiny a řečtiny, jako měl v Británii. V politických a veřejných diskusích jsme získali dostatečnou podporu z různých stran. Nedávno jedny z předních novin publikovaly obsáhlý článek nazvaný „Renesance antiky“, kde bylo poukázáno na určité oživení: řecké drama je uváděno na holandských jevištích jako nikdy předtím, překlady řeckých a římských autorů si nacházejí cestu k velkému počtu zájemců, knihy s antickými náměty se dobře prodávají, zájezdy do míst s antickými památkami jsou oblíbené. V tomto společenském klimatu žádostí o udržení latiny a řečtiny na školách nejsou bez výsledku. Jak už jsem řekl ve své úvodní řeči na našem letošním výročním setkání: význam, který společnost přikládá vědám o antickém starověku, je vyjádřen v tom, jaké je jejich postavení ve vzdělávacím systému. Tedy to, čeho je potřeba na školách, je prostor pro renesanci!

(Přeložila M. Šponarová)

KLASICKÉ JAZYKY NA GYMNAZIÁCH NA SLOVENSKU – STAV A PERSPEKTÍVY

Daniel Škoviera (*Bratislava*)

Situácia vo vyučovaní klasických jazykov sa už dávnejšie všeobecne považovala za neuspokojivú. Z toho potom po zmenách v politickom živote v r. 1989-90 rezultovala predstava o aktuálnosti ich skorej renesancie v našom školstve. Keďže serióznejšie úvahy sa však sotva zaobídu bez zhodnotenia skutočného stavu, rozhodlo sa vedenie Slovenskej jednoty klasických filológov pri SAV urobiť anketu o postavení týchto jazykov v gymnáziách Slovenskej republiky ako v type školy, ktorý má vo vzdelávacom systéme kľúčové miesto.

I. Základné údaje o ankete

Anketa prebehla v novembri 1990. Otázky sme formulovali čo najstručnejšie. Zamerali sme sa na základné informácie o vyučovaní a vyučujúcich; doplnkový charakter mala rubrika o predstavách a návrhoch do budúcnosti.

Na Slovensku jestvuje t. č. približne 120 gymnázií. Dovedna 83 anketových lístkov sme rozposlali na 25 škôl v Západoslovenskom kraji, po 23 v Stredoslovenskom a Východoslovenskom kraji a na (vtedy) všetkých 12 gymnázií v Bratislave. Anketové lístky sme poslali aj na r. 1990 novo vzniknuté gymnáziá (Kremnica, cirkevné v Trnave a v Trenčíne), aj na ústavy s maďarským vyučovacím jazykom.

Dostali sme 22 vyplnených formulárov zo západného Slovenska, 20 zo stredného, 21 z východného a 11 z Bratislavы, spolu 74. Návratnosť teda predstavuje 89,15 %. Takáto vysoká návratnosť je prvým pozitívom ankety.

II. Stav

A) kde sa učí latinčina

Na otázku, kde sa v šk. roku 1990/91 vyučuje latinčina, prišlo 61 kladných odpovedí. To predstavuje 82,4 % súboru. Oproti šk. r. 1989/90 ide o vyše trojnásobné zvýšenie. Táto cifra prevyšuje ešte aj údaj k roku 1970, ak sa spoľahlame na to, čo udávajú respondenti, opierajúc sa zrejme neraz iba o pamäť – vtedy sa vyučovala na 52 gymnáziách.

Po r. 1970 malo zastúpenie latinčiny sústavne klesajúcu tendenciu a k zlomovému poklesu došlo r. 1978. Na minimálnom stave, ktorý predstavovalo 17 zo sledovaného súboru gymnázií Slovenska, sa udržiavalo v období 1984-

88 – predstavuje to 24,3 % virtuálnych 70 účastníkov ankety. Iba 9 ústavov čiže 12,8 udáva v sledovanom období od r. 1970 neprerušenú kontinuitu vyučovania latinčiny, kým v 8 sa údajne neučila nikdy.

V súčasnosti sa učí prevažne ako – ak máme použiť úradne dosiaľ neopustenú hmlistú terminológiu – povinný voliteľný predmet v 32 gymnáziach, kým v ostatných figuruje aj alebo výlučne nepovinná latinčina (21 resp. 7), v trnavskom cirkevnom gymnáziu Angely Merici sa s ňou môže študent stretnúť zatiaľ jedine v záujmovom krúžku, no v blízkej budúcnosti rátajú s jej riadnym vyučovaním. Na obnovenom piaristickom gymnáziu v Trenčíne je latinčina tiež ako tzv. povinná voliteľná.

Ďalšia otázka smerovala na zistenie *pričín* súčasného nepochybne neuspokojivého zastúpenia latinčiny alebo jej úplnej absencie. Na túto otázku sme dostali iba 20 odpovedí. V 13 prípadoch vidia príčinu v nezáujme žiakov, niekedy navyše aj v nezáujme ich rodičov a v malej prestíži klasických jazykov v spoločnosti. K tomu pristupuje v 8 prípadoch nedostatok vhodného vyučujúceho, v 3 prípadoch organizačné tažkosti.

B/ *učitelia latinčiny*

Anketa nemohla celkom ukázať, ako je to s učiteľmi latinčiny na Slovensku. Nedalo sa zistiť, kde všade pôsobia kvalifikovaní latinčinári, namiesto toho aby sa uplatňovali na im najprimeranejšom mieste v triede, za školskou katedrou.

V ankete sme sa dozvedeli mená 62 vyučujúcich; z nich je 48 žien a iba 14 mužov. Priemerný vek latinčinára v r. 1990 predstavoval 46,9 roka, čiže ide zjavne o mierny nadpriemer. V priemere mladší sú učitelia latinčiny v Bratislave a v Západoslovenskom kraji (43,6 resp. 44,4 roka), zato 54,3 roka vo Východoslovenskom kraji je určite alarmujúce číslo.

Výrečné sú aj cifry o zastúpení vekových skupín – napr. kategória do 30 rokov celkom absentuje a iba 2 učiteľky majú nižie 35. Podobne slabé sú však aj vekové kategórie 46-50 r. (3), 51-55 r. (1) a 56-60 r. (3). Vo veku nad 61 r. účinkuje ešte 11 latinčinárov (z toho 9 muži) – v podskupine nad 66 r. zo 7 sú 6 muži. Početnú disproporciu dopĺňajú silné a obzvlášť neúmerne feminizované kategórie 36-40 r. (24, z toho iba 2 muži) a 41-45 r. (14, z toho 0 mužov). Pre úplnosť treba povedať, že o 4 učiteľoch (2 + 2) sme údaje o veku nedostali.

Kvalifikačný obraz uvedeného súboru je veľmi neúplný. Bolo akiste chybou už pri zostavovaní anketového formulára, že sa nepoložila otázka o kvalifikácii. Napriek tomu sa k nej vyslovili 5 respondenti, z toho 2 nekvalifikovaní, ktorí majú z latinčiny iba čiastkovú skúšku z filologických štúdií. Ak však vychádzame z poznatkoch o absolventoch latinčiny na FF UK v Bratislave a z toho, že sa viaceré školy postažovali na nedostatok kvalifikovaných latinčinárov, môžeme odhadnúť súčasný podiel kvalifikovaných azda na polovicu.

Ich malá uplatnitelnosť súvisí s doterajším prístupom k humanitným predmetom na gymnáziu. Väčšina stredoškolských profesorov latinčiny má aprobačiu na iný jazyk alebo dejepis. Preto sa objavil medzi respondentmi návrh umožniť štúdium latinčiny ako tretieho predmetu, aby sa latinčinár vôbec mohol užiť, k takýmu okolnostiam pridajme už spomenuté inferiorné postavenie latinčiny medzi humanitnými predmetmi a výslednicou toho nemôže byť nič iné ako žalostne malý úvázok z latinského jazyka napospol vo všetkých gymnáziách.

Výnimkami nevyvračajúcimi pravidlo sú školy v Banskej Štiavnici (12 vyučovacích hodín), v Bratislave na ul. L. Sáru (10) či v Rimavskej Sobote (8) a podľa nášho výpočtu asi aj v Prešove na ul. Tarasa Ševčenka. Ostáva skutočnosťou, že nie sú vyučované žiadne internou silou, ba vo viacerých zabezpečujú výučbu latinčiny výlučne extermisti alebo dôchodcovia. Povážme zároveň, koľko vyučujúcich potrebuje dnes každá škola napr. na pokrytie výučby určitého moderného cudzieho jazyka prípadne iného predmetu!

C/ žiaci

Určite nie je zanedbateľné, ak až v 13 školách, kde sa latinčina nevyučuje alebo prinajlepšom živorí, udávajú ako príčinu nezáujem prípadne malý záujem žiakov. Ten má – aspoň podľa niektorých respondentov – svoje pozadie aj v nezáujme rodičov i v zlom postoji širšej verejnosti voči klasickým jazykom. Aj keď pojem verejnosť tu možno pokladať za príliš vágny, takýto výrok rozhodne upozorňuje na iluzórnosť predstavy o akomsi všeobecnom dopyte po hodnotách, ktoré vie sprostredkovať výučba klasických jazykov.

To sa odzrkadluje aj v počte, veľkosti a štruktúre skupín, ktoré sa učila latinčinu ako tzv. povinný voliteľný či nepovinný predmet. Preto sa v ankete ozvali hlasy, aby hranica minimálneho počtu žiakov v skupine bola stanovená oveľa nižšie, napr. na 5 (dnes predstavuje 12 žiakov). Pri tejto biede údaj z prešovského gymnázia na ul. T. Ševčenka, kde je takýchto žiakov 56, vyznieva mimoriadne pozitívne. Možno ho pripísať aktivite tamojšej latinčinárky prísp. jej kolegov, ale aj celkovej pracovnej klíme školy.

Neprekvapuje, ak sa respondenti dožadujú väčšej propagácie latinčiny aj zhora. Priveľmi vzletné predstavy však uzemňuje hlas z modranského gymnázia od praktika, ktorého – pokial mi je známe – sotva dakto môže viniť z nedostatku elánu: „*Latinčina je náročná. O také predmety, ak sú nepovinné a voliteľné, nejavia žiaci záujem a uprednostňujú živé jazyky.*“ Pravda, to nezbavuje klasických filológov v hociakom postavení záväzku trpeživo propagovať svoj odbor vo verejnosti.

D/ materiálne zabezpečenie, organizácia vyučovania

Posledný bod situačnej správy ukazuje všeobecnú nespokojnosť s učebnicami, a to jednak pokial ide o používateľnosť dosiaľ používaných (J. Špaňár – E. Kettner, 1965), jednak stažnosti na ich fyzický nedostatok. Napr. v Námestove na 19 žiakov pripadajú 3 učebnice!

O zaraďovaní latinčiny do rozvrhu hodín sme nezískali dostatočne presné údaje, no je všeobecne známe, že ide spravidla o 7. a 8. vyučovaciu hodinu v neskorom populudňajšom čase. Vnímavosť sa po dotedajšom duševnom vypäti a aj pod vplyvom poobedňajšieho metabolizmu približuje celkom prirodzene k nule a dá sa mobilizovať iba ak enormným vôlevým nasadením. Kedže sa však z organizačných dôvodov latinčina vyučuje na dôvažok ako dvojhodinovka, nemožno predpokladať relevantný rast pozornosti a zaujatia pre preberanú gramatickú látku, ale skôr naopak. V každom prípade sa takto povinný voliteľný predmet v učebnom pláne gymnázia dostáva do postavenia predmetu 2. až 3. kategórie.

III. Návrhy

1. Ani jeden respondent neoznačil latinčinu na gymnáziu za nepotrebnú s tým, že stačí jej štúdium na vysokej škole. Nepredpokladáme totiž, že tých 12, čo rubriku nevyplnili, zastáva práve negatívne stanovisko. Azda skôr ich možno zaradiť medzi tých, ktorí neformulovali svoje výhrady voči doterajšiemu zaradeniu latinčiny ako tzv. povinnej voliteľnej alebo nepovinnej. Takých bolo až 29 zo 62 respondentov v tejto rubrike (46,1 %), kým za to, aby sa latinčina vyučovala inak ako doteraz, bolo 33 respondentov (53,9 %).

Týchto posledných môžeme rozdeliť do niekoľkých skupín. Polovicu tvoria tí, čo navrhujú latinčinu ako povinnú, a to pre všetkých študentov gymnázia (5), alebo aspoň pre humanitné či jazykovo orientované triedy (11), pričom niektorí navrhujú pre takéto zameranie 3 roky latinčiny; jeden respondent navrhuje latinčinu 4 roky ako výberový predmet. Popri tom pomerne často sa stretнемe s požiadavkou pri doteraz platnej koncepcii zaviesť aspoň 2 roky latinčiny (11 respondentov).

Niekterí sice žiadajú vyučovať latinčinu inak, ale nešpecifikujú ako. V každom prípade možno konštatovať, že väčšina – aj keď nie až taká výrazná – je za zmenu postavenia latinčiny na gymnáziu.

2. Pokial' ide o gréčtinu, ktorá sa na našich gymnáziách nevyučuje od r. 1972, vyjadrieli sa k nej iba 10 respondenti. Ich názory sú veľmi trizevze. Jednoznačne povinnú gréčtinu nepredpokladá nikto, 4 respondenti uvažujú o nepovinnej, 1 o alternatíve latinčina/gréčtina, 3 jej existenciu pokladajú za nepravdepodobnú pre nedostatok záujmu a napokon 1 preto, že nemáme kvalifikovaných učiteľov.

3. Odrazom toho, že učebnice latinčiny predstavujú osobitne pálčivý problém, je 20 pripomienok na túto tému v rubrike voľne formulovaných názorov. S doterajšou učebnicou súhlasí 8 respondentov – z nich 3 sa ponosujú iba na jej nedostatok, 3 potrebujú k nej dopĺňujúce texty nasmerované k antickým reáliám, 2 navrhujú jej prepracovanie. Väčšina sa však dožaduje nových učebníc. Signifikantné pre súčasné prakticistické tendencie je to, že viacerým učiteľom (5) chýba v doterajšej učebnici väčší zreteľ na medicínsku a právnickú terminológiu.

4. Objavili sa aj návrhy uverejňovať v časopise Cizí jazyky ve škole latin-ské texty pre potreby stredoškolských profesorov, prevzaté aj zo zahraničných zdrojov, napr. z Vita Latina, žiadajú organizovať stretnutia učiteľov na zlepšenie stavu výučby latinčiny v gymnáziu a prosia o viacej informácií o poslaní a činnosti Slovenskej jednoty klasických filológov.

IV Závery

- Anketa ponúkla reprezentatívny obraz stavu; zúčastnilo sa na nej takmer 62 % všetkých gymnázií na Slovensku r. 1990.
- Anketa potvrdila podradné postavenie latinčiny v gymnáziu a zároveň u učiteľov vedomie potreby toto postavenie zlepšiť. Bude treba vypracovať premyslenú koncepciu a tú predstrieť prípadne aj širšej zainteresovanej verejnosti.
- Anketa nepotvrdila absolútny nedostatok kvalifikovaných učiteľov, no signalizuje výrazný nedostatok latinčinárov na východnom Slovensku, kde je navyše varovne vysoký vekový priemer. Vcelku sa však nejaví potreba mimoriadne veľkého ročného počtu absolventov klasických jazykov. Riešenie problému feminizácie patrí akiste do širšieho spoločenského kontextu.
- Anketa potvrdila potrebu vypracovať nové cvičebnice latinčiny pre slovenské gymnáziá, príp. aj ďalšie učebné pomôcky.
- Anketa naznačila, že osozí, ak sa klasickí filológovia ujmú intenzívnejšie popularizovania svojho odboru, akcentujúc jeho humanistické a humanizujúce potencie ako protiváhu voči technokratickým a na hmotný profit orientovaným tendenciám, ktoré sa v súčasnosti pretláčajú do popredia nie len v tzv. ľudovej filozofii, ale aj u ľudí s vyššou úrovňou vzdelania.

V Predbežný epilóg

Vychádzajúc z poznatkov ankety a zo skúseností, ktoré sme získali pri vypracúvaní učebných osnov latinčiny, navrhovaných pre gymnáziá na Slovensku, obrátili sme sa koncom roka 1990 listom a začiatkom roka 1991 aj osobne na Ministerstvo školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky s týmto stanoviskom:

- Navrhujeme nahradie doterajšiu mätiču terminológiu jednoznačnou, v ktorej povinný predmet bude naozaj povinný. Voliteľný povinný predmet bude spadať do povinného penza týždenných hodín, kým nepovinný bude nad toto penzum.
- Navrhujeme realizovať základné delenie gymnázií na humanitné a reálne, pričom v humanitných by latinčina mala mať postavenie povinného predmetu. Prípadná špecializácia humanitného gymnázia na jednotlivé jazyky a medzi nimi aj klasické by bola ich ďalším krokom, analogickým k už jestvujúcej špecializácii (reálnych) gymnázií na matematické, matematicko-fyzikálne a podobne.
- Nemôžeme akceptovať prakticistickú koncepciu vyučovania latinčiny z hľadiska uľahčenia neskoršieho vysokoškolského štúdia medicíny, far-

mácie atď., k čomu musí viesť úzky záber doterajších voliteľných kurzov. V jej vyučovaní treba umožniť akcentovať neodmysliteľný humanistický formatívny aspekt.

– Nemôžeme akceptovať mechanické prenášenie predstáv o vyučovaní iných predmetov na latinčinu a s tým spojené návrhy napr. na upustenie od klasifikácie. Hodnotiť prácu je potrebné.

– Pokladáme za účelné limitovať platnosť predložených osnov koncom šk. r. 1992/93, r. 1991 iniciovať vznik komisie expertov, zloženej z klasických filológov FFUK a z gymnázií, s úlohou v reálnom termíne vypracovať zásadnú koncepciu vyučovania latinčiny a vyčleniť jej primerané materiálne prostriedky.

NĚKOLIK POZNÁMEK K VYUČOVÁNÍ LATINY NA GYMNAZIU A JEHO PERSPEKTIVÁM

Jiřina Bednáříková (*Frydek-Místek*)

Školní rok 1990/91 přinesl nám latinářům na gymnáziích novou naději. Po mnoha letech nebyla latina odsunuta pouze mezi nepovinné předměty, ale byla zařazena mezi předměty volitelné ve 3. a 4. ročníku. Není to žádný velký úspěch, ale aspoň něco. V příštích letech by se snad mohly možnosti vyučování latiny dále zlepšovat.

V tomto přesvědčení mě utvrzuje i nový Návrh učebního plánu gymnázia, zpracovaný komisí pro koncepci a řízení gymnázií při MŠMT, který jsme obdrželi ke konci šk. roku, abychom se k němu vyjádřili.

Ponechme teď stranou to, že komise připouští zřízení osmiletého gymnázia se zaměřením na klasické jazyky. To je jistě výborné, ale zároveň je jisté, že takový ústav bude spíše výjimečný, situovaný do větších měst, kde žáci mají možnost výběru i jiných typů škol a kde tradice klasického gymnázia i blízkost vysokoškolských pracovišť usnadní vyučování klasické filologie. Ostatně uvedený návrh učební plán takového gymnázia blíže nespecifikuje, je zaměřen na, řekněme, běžný typ.

V tomto návrhu je latina uvedena mezi povinnými předměty vyučovanými na čtyřletém gymnáziu, avšak dotace hodin ani rozmístění v jednotlivých ročnících nejsou pevně stanoveny a o zařazení rozhoduje ředitel s pedagogickou radou z počtu tzv. "hodin přidělených ředitelem školy". Těchto hodin je poměrně dost: v 1. ročníku sice jen 3, ale v dalších už 7, 6 a ve 4. roč. dokonce 10 hodin. Latinu je dále možno vyučovat jako předmět volitelný už od 1. ročníku a také jako předmět nepovinný. Podle textu návrhu "struktura volitelných a nepovinných předmětů" je plně v kompetenci ředitelů školy, který rovněž odpovídá za jejich osnovy i obsahovou úroveň. Obecně lze shrnout, že nově navrhovaný učební plán dává velkou pravomoc ředitelům a pedagogickým radám při sestavování učebních plánů pro každou jednotlivou školu. Pokud bude tento návrh přijat, zdá se mi, že vyhlídky latiny jsou nadějně, ale před námi latináři už teď je jeden velký úkol. Přesvědčit své ředitele a kolegy, že latina je předmět pro všeobecné vzdělání důležitý, a zajistit jí v učebním plánu školy patřičné místo a dotaci hodin.

Učím na čtyřletém gymnáziu ve Frýdku-Místku, a pokud jde o latinu na naší škole, jsem mírný optimista. Musím uznat, že ředitel (ač aprobace M – F) význam latiny uznává a v učebním plánu školy s ní počítá. V následujícím šk. roce se bude u nás latina učit jako volitelný předmět ve 3. a 4. ročníku, ale také ve 2. ročníku pro všechny žáky humanitní třídy. V humanitní třídě je

sice latina podle zatím platných osnov povinná až od 3. ročníku, ale protože chceme, aby profil žáka této orientace byl výrazněji odlišný od jiných zaměření, využijeme ve 2. ročníku nepovinného předmětu. Protože ho budou navštěvovat všichni žáci humanitní třídy, mohu ve 3. ročníku plynule navázat dalším učivem. Co se týče obsahu učiva, během 2. a 3. ročníku chci s žáky zvládnout latinské tvarosloví a základní syntaktické jevy, ve 4. ročníku další syntax a souvislejší četbu latinských autorů doplnit poznatky z antické kultury.

S podobnou koncepcí vyučování latininy počítáme i pro další léta. Tzn., pokud bude vytvořena humanitní větev studia, latina v ní bude povinná aspoň 3 roky (nejspíše ve 2.-4. roč.). Ve třídách s jinými orientacemi bude latina volitelná od 3. ročníku jako dvouletý kurs.

V souvislosti s přípravou šestiletého gymnázia (jehož zřízení nám však MŠMT ještě na začátku t. r. zamítlo, protože prý mohou být jen gymnázia osmiletá nebo čtyřletá) jsme měli připravenu ještě jednu koncepci. Podle ní by latina byla povinná pro všechny žáky (ale v alternaci s deskriptivní geometrií) 2 roky (v šestiletém cyklu ve 4. a 5. ročníku, což ve čtyřletém odpovídá 2. a 3. ročníku). V posledním roce studia by byla volitelným předmětem. V obsahu by to znamenalo, že v prvních dvou letech studia by žáci získali základní znalosti latinského jazyka, volitelný předmět by sloužil poučení o náročnějších jazykových jevech a antické kultuře a četbě latinských autorů především pro zájemce o humanitní směry vysokoškolského studia.

Domnívám se, že bude-li schválen výše uvedený návrh učebního plánu, bude možno realizovat tu i onu koncepci, možné budou i další varianty. Volba bude zřejmě závislá na tom, jak se nám osvědčí třídy specializované už od 1. ročníku do různých větví. Nový návrh také nezavrhuje ani šestileté gymnázium, na jehož zřízení u nás stále pomýslíme.

Rozhodně se s postupným rozšířením výuky latininy na našem gymnáziu počítá. Z této perspektivy vychází ředitelství i v personální práci. Naše letošní absolventka zahajuje studium latininy na Univerzitě Palackého v Olomouci. Chceme sledovat, jak si ve studiu vede, a pokud bude úspěšná, bude pro ni na našem gymnáziu místo.

Zjišťovala jsem také, jak to vypadá s latinou na gymnáziích v okolí. Shrnuji zde poznatky, které jsem získala od svých kolegů latinářů.

Nejlepší se zdají být podmínky na gymnáziu v Třinci. Kupodivu tam MŠMT už letos povolilo od nového šk. roku zřízení šestiletého gymnázia. Třídy budou členěny na větev humanitní, přírodovědnou a všeobecnou. Latina bude povinná ve všech třídách v 1. a 2. ročníku, v humanitní třídě ještě ve 3. a 4. ročníku. Koncepci učebního plánu v jednotlivých ročnících a předmětech zpracovalo ředitelství školy a předložilo ji ministerstvu ke schválení, samotní vyučující však o ní ještě začátkem června nic podrobnějšího nevěděli. Proto také latinářka zatím nepřemýšlí nad tím, jaké učebnice bude používat a jak bude pracovat s žáky třinácti- a čtrnáctiletými.

Gymnázium ve Frýdlantě je v našem okrese nejmenší. Latina se tam učí neaprobovaně, mívají každoročně 1 skupinu jako volitelný předmět.

Nahlédla jsem i za hranice našeho okresu. Na gymnáziu v Ostravě-Hrabůvce mají od šk. roku 1990/91 vedle čtyřletého i osmiletý cyklus. Latina se i v posledním roce učila jen nepovinně, jako dvouletý kurs (ve 2. a 3. ročníku). Zájem žáků byl přiměřený (ve 2. ročníku z 5 tříd 40 žáků). Tím více mne udivuje, že ani pro příští rok tam latinu nezařazují aspoň mezi volitelné předměty, zůstává stále jen nepovinná. Z informací o osmiletém gymnáziu vane nejistota. Podle učebního plánu z 1. 9. 1990, jímž se osmileté gymnázium řídí, latina prý vůbec nemusí být, takže "*v primě a sekundě nebude určitě vůbec a v terci se neví ještě...*" (cituji kolegyni latinářku).

Vycházejíc ze zkušeností ze svého okolí musím se vrátit k tomu, co jsem napsala na začátku. Opravdu se domnívám, že záleží teď především na nás latinářích, jaké postavení latině získáme. Je přece mnohem výhodnější – pro předmět, pro žáky i pro nás – učit ji aspoň jako předmět volitelný, když už ne jako povinný, než jako nepovinný. A to nám přece dovolují i stávající osnovy. A pokud bude schválen navrhovaný učební plán dávající pravomoci ředitelům a pedagogickým radám, nebude se už moci na nic vymluovat. Vím, že je někdy velmi obtížné přesvědčit mnohé ředitele i kolegy ve sboru (zvláště ty mladší nebo ty, kteří středoškolské vzdělání získali na konci 50. let), že latina je důležitá. Je třeba využít každé příležitosti. Teď nám např. trochu "nahrály" i vysoké školy svými úkoly při přijímacích zkouškách. Z informací našich absolventů se dovídám, že některé z nich zjišťovaly nejen znalosti o antické kultuře, ale i znalosti latinského jazyka.

Domnívám se však, že nejdůležitější je promyslit si koncepci vyučování latině a dokázat ji zdůvodnit. Tady bych očekávala pomoc od vědeckých a vysokoškolských institucí. U nich by bylo možno shromáždit a vyhodnotit informace o zkušenostech minulých, současných, zahraničních, o požadavcích na latinu z jednotlivých oborů. S jejich pomocí musíme vytvořit takovou koncepci předmětu, aby znalost latiny nebyla považována za nějakou kuriozitu, ale aby její středoškolské studium bylo zdůvodněno potřebami moderní doby.

A na to navazuje i problém učebnic. I když na novou velmi čekáme (sama pracuji se Špaňárovou učebnicí, v dobách minulých se mi podařilo zachránit před likvidací asi 30 kusů, takže je teď nemohu dát žákům k domácímu studiu, ale před každou hodinou je ve třídě rozdávám), přimlouvám se za to, abychom s jejím vydáním nespěchali. Nepřeji si žádné provizorium vytištěné v časové tísni (to by konec konců posloužil i nový tisk učebnice Špaňárovy), ale dobrou učebnici odpovídající moderní koncepcí předmětu (přimlouvala bych se např. za rozšíření učiva o tvorbě latinských slov), přitažlivou pro žáky i působivým grafickým zpracováním a dávající bohaté podněty pro vnímání antického odkazu v současném světě. (O tom, že učebnice latiny může být i pestrý a moderně vyhlížející, se mohli přesvědčit např.

ti, kteří se minulého roku v listopadu zúčastnili semináře s nizozemským profesorem v. Hooffem na půdě pražské filozofické fakulty.)

Na závěr bych chtěla shrnout, co považuji za důležité, aby bylo učiněno pro rozvoj středoškolské latiny.

My, vyučující latiny na gymnáziích, musíme právě teď zmobilizovat všechnu svoji energii k tomuto úkolu. Vím, že některá vedení škol, když nechci říct, že přímo zatajují před ostatními členy pedagogického sboru informace o změnách a nových možnostech učebních plánů, tedy aspoň o nich neinformují. Je tedy třeba tyto informace důsledně vyžadovat, vyhledávat i jinými cestami než od vedení školy. Musíme využít nové možnosti, s ohledem na konkrétní podmínky školy vytvořit vlastní zdůvodněnou představu pojetí latiny v učebním plánu školy a velmi důrazně se zasadovat o její realizaci. Povinností zkušených pedagogů by mělo být dát své zkušenosti k dispozici při vytváření nové koncepce vyučování latiny na gymnáziích a při tvorbě nové učebnice.

Od vysokoškolských a vědeckých pracovišť bychom očekávali, že budou shromažďovat informace z oboru (mám teď na mysli latinu jako vyučovací předmět na střední škole), budou koordinátorem a garantem při vytváření nové koncepce latiny a nových učebnic a převezmou přímou zodpovědnost za další vzdělávání středoškolských vyučujících (bez zprostředkování stupně dřívějších KPU).

LATINA JAKO SOUČÁST ODBORNÉ JAZYKOVÉ PŘÍPRAVY NA FF UK V PRAZE

Dana Slabochová (*Praha*)

Retrospektiva

Latina tvoří na FF UK tradičně nezbytnou součást odborné jazykové přípravy posluchačů oborů filozofických, historických, uměnovědných i filologických. Cílem výuky je připravit posluchače k práci s autentickými odbornými texty, prohloubit systém jejich jazykového vzdělání, vytvořit předpoklady pro porozumění mezinárodní vědecké terminologie a v neposlední řadě poukázat na skutečnost, že tento jazyk je součástí kulturního dědictví antiky, které je dále rozvíjeno v kultuře byzantského i latinského středověku, humanismu a širokém spektru klasicistních či mytologizujících proudů novověké evropské kultury až po současnost. Právě dnes by se nemělo zapomínat, že populární heslo "návrat do Evropy" zdaleka neznamená jen často příliš halasné proklamovanou triádu tržní ekonomika – pluralita – demokracie, ale především úsilí o znovuvytvoření obecného povědomí o této společné kulturní a vzdělanostní tradici.

Pravda, studium latiny v rámci tzv. společného základu pro výše jmenované obory z FF UK nikdy zcela nevymizelo. Po r. 1978 ovšem, kdy byl přijat "nový" vysokoškolský zákon – na vysokých školách kupodivu po celou dobu své platnosti zpochybňovaný –, bylo zredukováno tak výrazně, že cílům výuky nebylo možno při nejlepší vůli dostát, tím spíše, že ze středních škol pochopitelně přicházeli studenti výukou latiny zcela nedotčeni. Promovaní doktoři filozofie, kteří se bez obligatorní zkoušky stěží přenesli přes úskalí základů latinské deklinace a konjugace, se zpravidla setkali s autentickým odborným textem až v praxi. Není třeba dodávat, že toto setkání bylo doprovázeno dosti nepříjemnými pocity. Bude tomu tak i nadále?

Perspektiva

Nové učební plány, které vstoupily v platnost počínaje školním rokem 1990/91, dávají naději, že svítá na lepší časy. Obligatorní zkoušku z latiny zařadily pro své posluchače obory čeština, srovnávací slavistika, obecná lingvistika, finština, romanistika, historie, prehistorie, etnografie a folkloristika, klasická archeologie, archivnictví, hudební věda, divadelní a filmová věda, dějiny umění, estetika, filozofie, vědecké informace a knihovnictví. Obory germanistika, nordistika, polonistika, bulgaristika, jugoslavistika a čeština pro cizince vyžadují u svých posluchačů alespoň absolvování kursu ukončené kolokviem.

Model studia neoborové latiny, který byl vypracován na KJ FF UK na základě průzkumu na oborových katedrách, přihlíží jak k obecnému modelu pro výuku cizích „živých“ jazyků uplatňovanému na KJ, tak ke specifikům latiny jako „mrtvého“ jazyka a z nich vyplývajícím rozdílům v požadavcích na zvládnutí jednotlivých řečových dovedností. Ruší se striktní rozdelení studia jazyků podle ročníků a oborů. Studenti si tedy sami plánují i studium latiny podle svých časových možností a studijních schopností, resp. i předchozích jazykových znalostí. Limitující faktory pro ně představují kapacitní možnosti kursů (maximální počet frekventantů je patnáct) a požadavky studovaného oboru, který stanoví závazný termín obligatorní zkoušky (nejzazší je 8. semestr v případě pětiletého studia). Zkouška je písemná (gramatický a lexikální test, překlad z latiny se slovníkem) a ústní, k níž je předepsána povinná domácí četba odborného textu v rozsahu 10 stran (výběr k oboru na základě dohody s vyučujícím, resp. examinátorem).

Model studia zahrnuje tři typy kursů: základní, profilové, specializované.

- *Základní kurs Latina 1* (L_1) v rozsahu 2 hodiny týdně po 2 semestry je určen pro začátečníky ke zvládnutí základů klasické latiny (morfologie); navazující *Latina 2* (L_2) ve stejném rozsahu je určena středně pokročilým a má na programu základy klasické latiny (syntax), úvod do středověké latiny a úvod do odborné četby.
- Kurs *Latina profilová* (L_p) je určen začátečníkům a středně pokročilým některých oborů (klasická archeologie, archivnictví, knihovnictví, romanistika). Poskytuje odbornou jazykovou přípravu srovnatelnou se základními kursy $L_1 + L_2$, ale s rozdílnou časovou dotací i výraznější vazbou na obor (větší zastoupení středověké, humanistické či vulgární latiny).
- Kurs *Latina specializovaná* (L_s) je určen pokročilým, většinou absolventům L_2 či L_p . Jeho rozsah i program se stanoví na základě dohody, neboť je vypisován podle aktuálních potřeb pro určitou skupinu zájemců a je zaměřen na prohloubení průpravy v četbě konkrétních odborných textů.

Jaké závěry lze vyvodit z tohoto přehledu kursů? Minimální rozsah výuky je 2 hodiny týdně po 2 semestry, maximální je v podstatě neomezený. Znamená to, že skutečný zájemce o latinu se odborné jazykové přípravě může věnovat prakticky po celou dobu svého studia na FF UK.

Je tu však i známý *circulus vitiosus*. Je totiž třeba si uvědomit, že po určité – doufejme – „přechodné“ období budou stále ještě přicházet na FF UK uchazeči s nulovou výchozí znalostí, neboť na gymnáziích je nedostatek latinářů, které musí připravit zase FF UK, oborová katedra věd o antickém stárověku (popřípadě její sesterská katedra v Brně). Je tedy zřejmé, že přes pozitivní změny v časové dotaci bude mít odborná jazyková příprava v latině v nadcházejícím desetiletí ještě daleko k dokonalosti, neboť se dá předpokládat, že větší část studujících se spokojí s absolvováním základních kursů, které tak budou mít kvantitativní převahu. Je však samozřejmě žádoucí, aby základní čistě „gramatický“ kurz L_1 mohl být postupně eliminován a aby se – alespoň po r. 2000 – poměr obrátil ve prospěch kursů specializovaných.

Condicio sine qua non?

Ke kvalifikované profesionální práci s autentickými latinskými texty nestačí totiž ani zvládnutí latinské gramatiky, ani ke zkoušce předepsaných zatím deseti stran četby. Odborníci dobře vědí, že k tomu je nutný dlouhodobý trénink v latinské četbě, přečtených stran nikoli deset, ale desítky. Až pak nebude muset stát promovaný doktor filozofie nad hromadami v archivech nezpracovaných vzácných dokumentů s nepříjemnými pocity.

Řešení je jediné: začít s latinou před příchodem na fakultu. Prosadit všeobecné rozšíření latiny na gymnáziích je nevyhnutelné, bude to však – vzhledem k výše uvedeným skutečnostem – ještě nějakou dobu trvat. Začít se však musí hned. Latina se vyučuje na některých jazykových školách, soukromí učitelé latiny také ještě zcela nevymřeli.

V uplynulých letech studovalo v 1. ročníku na FF UK vždy zhruba čtyři sta posluchačů a fakulta praskala ve švech. Pro školní rok 1990/91 překročil počet přihlášek rekordní číslo osm tisíc. Bez přijímaček to tedy nejde. V průběhu přijímacího řízení se zjišťují odborné předpoklady uchazeče a jeho opravdu hluboký zájem o zvolený obor. Není vyloučeno, že se jako součást přijímacího řízení u příslušných oborů časem podaří prosadit požadavek na zvládnutí základů latiny.

První zkušenosti z nově koncipovaného studia ve šk. r. 1990/91 totiž ukazují, že tento požadavek je více než žádoucí. Do 17 začátečnických kursů L₁ se zapsalo v zimním semestru cca 600 posluchačů, tj. – přes upozornění na omezené kapacitní možnosti kursů – průměrně 30 posluchačů do jednoho kurzu. Zhruba polovina nestáčila rychlému tempu výuky, koncem letního semestru se počet frekventantů stabilizoval na 15; lze předpokládat, že nejméně 1/3 z tohoto počtu nevyhoví požadavkům kladeným na udělení zápočtu či kolokvia uzavírajícího L₁.

O výhodách těch, kteří přicházejí alespoň s elementárními znalostmi latiny z gymnázií, nelze pochybovat: v rámci L₁ jsou schopni přizpůsobit se náročnému tempu výuky, rychle si zopakovat a prohloubit dosažené znalosti a bez větších stresů pokračovat v dalším roce v navazujícím kursu L₂. Zkušenosti totiž také ukázaly, že dosavadní nepovinná výuka latiny na gymnáziích neposkytuje tak dobrý základ, aby její absolventi mohli úplně „přeskočit“ L₁ a zapsat se rovnou do kursu L₂.

Kdo se vážně zajímá o studium na FF UK, měl by vědět, co ho čeká, a snažit se získat potřebný náškok. Zdá se, že v budoucnu opět bude platit: na FF UK to bez latiny nejde.

MLUVENÁ LATINA V HODINÁCH LATINY I JINDE

(Na okraj knihy A. FRITSCHE, *Lateinsprechen im Unterricht*,
Bamberg 1990)

Bohumila Mouchová (*Praha*)

• • • • • • • • • • •

Péčí známého odborníka v didaktice antických jazyků F. Maiera vychází v SRN řada příruček pro učitele latiny pod názvem *Auxilia*. Mezi nejnovějšími je uvedená knížka A. Fritsche, jejíž podtitul *Geschichte – Probleme – Möglichkeiten* naznačuje okruh i kontroverznost probíraných otázek. Rozsáhlý oddíl *Zur Geschichte des Lateinsprechens in der Schule* podává stručný, užitečný přehled o tom, jakou roli hrála mluvená latina na německých i jiných školách od konce středověku až do nové doby. Cíl výuky latiny byl ve středověku, v období humanismu i později veskrze pragmatický, naprostě nešlo o protipól praktickému, k užitku zaměřenému myšlení a snažení. Humanisté, kteří pěstovali také mluvenou latinu, pečovali i o její úroveň řadou konverzačních příruček. Desiderius Erasmus Rotterodamus nebyl přitom zdaleka se svými *Colloquia familiaria* prvním autorem latinské konverzace pro žáky a studenty.¹ Vedle Erasmových konverzací stojí za zmínku pozdější *Linguae Latinae exercitatio* (1538) španělsko-belgického humanisty Juana Luise Vivese, Vláma Georgia Haloina *De restauratione linguae Latinae* (1533) a Francouze Mathurina Corderia *Colloquia scholastica* (1564). Pro českého čtenáře není třeba připomínat péči Jana Amose Komenského o plynulé vyjadřování v latině; A. Fritsch Komenskému věnuje vždy – nejen v této publikaci – velkou pozornost.

V německém prostředí, ve škole založené A. H. Franckem, byla již od roku 1703 používána ve škole, v níž se latině denně vyučovalo ve všech třídách tři a půl hodiny, latinská gramatika psaná německy. Toto dílo J. Langeho dosáhlo až šedesáti vydání; byla však k němu připojena latinsky psaná cvičení i konverzace. Osvícenství, které představovali v Německu filantropisté, v praxi latině přálo, teoreticky se k ní však stavělo kriticky. Johannes Bernhard Basedow (1724-1790) byl ještě přesvědčen, že latina si uhájí svoje pozice jako jazyk vědy a v jeho škole "Philantropinum" se latinsky mluvilo, avšak teoretik filantropismu a první profesor pedagogiky v Halle E. Ch. Trapp již roku 1888 požadoval omezení antických jazyků, protože většina žáků nemohla dosáhnout jejich plného porozumění. Zakladatel klasické

¹ A. FRITSCH, str. 15 cituje další z nich a odkazuje na dílo A. BÖMERA, *Die lateinischen Schülertgespräche der Humanisten. Auszüge mit Einleitungen, Anmerkungen und Namen- und Sachregister*, Berlin 1897-1899, Amsterdam 1966.

filologie Friedrich August Wolf (1759-1824) neměl dobrého mínění o úrovní aktivních znalostí ani vysokoškolských, ani středoškolských učitelů a trval na umírněném rozsahu mluvené latiny na gymnáziích. Aktivní znalosti se začala přikládat váha hlavně jako prostředku k upevnění poznatků v návaznosti na četbu a překlad latinských autorů.

Ani na konci 19. a na začátku 20. století se mluvená latina nepřestala pěstovat mimo školu i ve škole. Mimoškolní konverzaci *Sprechen Sie Lateinisch*, používanou někdy i ve školách, připravil gymnaziální profesor Johnson pod pseudonymem Capellanus (1890, 1990¹⁶)²; pod krycím jménem Joannides vydal i příručku starořecké konverzace s mottem "*Ridentem dicerre Graeca, quid vetat*".

Na začátku třicátých let nastal ve vztahu k mluvené latině výrazný obrat. Max Krüger zdůrazňoval velký rozdíl mezi mrtvým jazykem latinou a moderními jazyky, a to jak v cíli, tak v metodě výuky. Cílovou dovedností u latiny není podle jeho názoru *Latine loqui et scribere*, nýbrž *Latine legere*. Studium latiny má sloužit pochopení jazyka jako modelu, pochopení mateřského jazyka i cizích jazyků.

Nicméně i v Krügerově koncepci zůstalo na školách místo pro cvičnou mluvenou latinu na nižším stupni. Fritsch při výkladu Krügerových názorů upozorňuje na nebezpečí, které vzniklo právě tím, že latině – "modelu jazyka" – byla upřena důležitá stránka, mluvené slovo, a vznikl tak alespoň u žáka obraz deficitního jazyka.

Historismus 19. a 20. století, trvající na sepětí latinského jazyka s obsahem, chápal mluvenou latinu jako odtržení formy od historického obsahu. Přenášení staré formy na nové obsahy se jevilo a jeví v puristickém historicismu nefunkční nebo jinak lehce nahraditelné, třebaže – jak namítá A. Fritsch – tento náhled vyvrací úspěšně praxe humanismu.

A. Fritsch zdůrazňuje, že dnes se latina chápe a studuje nejen jako "řeč starých Římanů", nýbrž jako klíčový předmět k pochopení evropské tradice. Předmětem studia je komunikační prostředek antických autorů, mateřský jazyk Římanů dochovaný převážně v literární formě, jazyk latinsky pišících autorů ve středověku i novověku, pro něž latina již nebyla mateřskou řečí, východisko románských jazyků, ferment a zděděná složka angličtiny a němčiny. (Opomněl však v tomto výčtu uvést latinu jako základ mezinárodní terminologie v oblasti obecně kulturní i vědecké.) Latina zůstává učebním předmětem stále proto, že byla po staletí psaným i mluveným jazykem a je klíčem k této tradici.

V druhé polovině 20. století dochází k paradoxu: čím více je latina zatlačována do pozadí, tím více se dostává do popředí snaha jednotlivců

² V anglickém překladu PETRA NEEDHAMA vyšla v Londýně 1975 s názvem *Latin Can Be Fun. Facetiae Latinae. A Modern Conversational Guide. Sermo Hodieinus Antique Reditus*.

i skupin – zdaleka nejde v prvé řadě o klasické filology – kteří užívají latinu jako komunikační prostředek. Z periodik psaných latinsky lze z posledních let připomenout:

Latinitas (moderator Carolus Egger – Vatikán);

Vox Latina (Dr. Caelestis Eichenseer – Saarbrücken);

Melissa (Gaius Licoppe – Bruxelles);

MAS (Genovefa Imme – Pau, Francie).

Organizují se semináře mluvené latiny³, např. *Scholae Latinae Frisingenses* (prof. W. Stroh z Mnichova), původně *Ludi Latini*, u jejichž zrodu stál hudební skladatel Jan Novák. Zvlášť činorodý je dr. Caelestis Eichenseer, nynější redaktor časopisu *Vox Latina* v Saarbrückenu; zde vznikla i *Societas Latina* vydávající příručky s magnetofonovými pásky a slovníky, např. Christian Helfer zde publikoval *Lexicon auxiliare*, 1991³ nebo C. Eichenseer sérii *Latinitas viva* (v níž jsou také *Tabulae imagineae numero nonaginta*) 1984², *Cottidie Latine loquamur* od S. Alberta, 1987⁴ a další. K některým publikacím existují i magnetofonové nahrávky, takže takto se lze přímo seznámit i s restituovanou výslovností latiny.

Pravidelně se konají semináře mluvené latiny i kongresy v latinském jazyce. Jednoho ze seminářů, který organizovala L. V. P. A. (*Latinitatis vivae provehendae associatio*) z Werne v SRN v rakouském Heiligenkreuz 1991, se díky pozvání mohli zúčastnit některí studenti a další zájemci o mluvenou latinu od nás. Velmi aktivní jsou Finové, kteří vysílají každý týden pětiminutové zprávy v latině a již nyní ohlašují: „*Nuntii mox in libri formam redigentur*“. Patří mezi ně Thomas Pekkanen, profesor na univerzitě v Jyväskylä, který přeložil do latině finský epos *Kalevalu* a je mezi předními organizátory finských latinských kolokvií.

Nepřekvapuje, že vyvstala otázka, jak z hlediska současné didaktiky latinského jazyka se slučuje cvičení v mluvené latině s cílem výuky tohoto předmětu. Okolnost, že mluvená latina není dnes nikde vyžadována jako cílová dovednost, neznamená podle A. Fritsche, že se jí zakazuje učit. V dnešním vyučování se lze soustředit na uvědomělou péči o hlasité čtení latinského textu učitelem i žákem (a to s výslovností vlastní příslušnému období) i další auditivní postupy, při nichž se aktivizuje sluchové vnímání – memorování sentencí a veršů častým opakováním, dále kladení latinských otázek a odpovědí k přečtenému textu, výklad látky a opakování bez používání učebnic, využití sentencí a latinských úsloví, zpěv i divadelní představení a (spíše výjimečně) dialog mezi učitelem a žákem.

³ Dále se lze zmínit o semináři *Latinitatis vivae* pořádaném v Morschachu ve Švýcarsku a ve Westendu v Belgii, známé jsou i *Feriae Latinae* v Nice.

⁴ Přehled bývalých i nynějších latinsky psaných periodik podává D. SACRÉ, *Le Latin vivant: 1) les périodiques latins*, Les Études classiques 66, 1988, 91-104.

Pokud má učitel zájem o vhodné latinské obraty, najde jejich tematicky uspořádaný soubor na konci Fritschovy publikace. Jde o krátke věty excerptované převážně z antických autorů, více než tisíc obratů vybraných z původních dvaceti tisíc vět. U každého obratu je citován pramen, výjimečně je připojen i překlad. Pro snažší práci uživateli by přece jen bylo výhodnější u méně jasných příkladů uvést či vyložit kontext, aby jej uživatel nemusel hledat sám.

Tato útlá knížka je cenná hned z několika důvodů: je zdrojem dobrého poučení o tématu a obsahuje potřebné odkazy na literaturu pro toho, koho mluvená latina zajímá hlouběji. Vyznačuje se realistickým postojem k úloze mluvené latiny, vychází vstřík zájemcům o ni a poskytuje i hojný materiál použitelný při výuce latiny.

CONVENTUS DOCENDI PRAECEPTORUM

Soenderborg (Dánsko) 4. – 7. dubna 1991

Marie Šponarová (*Praha*)

• • • • • • • • • • •

Klasičtí filologové v mnoha evropských zemích bojují o prosazení nové cesty a způsoby, jak učinit předmět přitažlivým, jak získat studenty, protože velmi často se jedná o předměty volitelné. Výměně názorů slouží především půda jednotlivých národních asociací, ale protože mnohé problémy jsou obdobné (a navíc mají jednotlivé západoevropské země k sobě stále blíž), chtějí si klasičtí filologové – pedagogové vyměňovat své názory a zkušenosťi i na mezinárodním poli. Institucí, která tomu slouží, je právě *Conventus docendi praceptorum*, který se letos konal už počtvrté. Smyslem těchto setkání je výměna zkušenosťí, předvedení výsledků vlastní práce, ukázka nových a zajímavých metod, forem a přístupů. Čili ne teorie, ale skutečně praktické věci a pokud možno názorně. Veškerá audiovizuální technika včetně počítačů je samozřejmě k dispozici. Účastníci (učitelé středních, vysokých nebo i základních škol) vysvětlují a ukazují, co učí, jak učí, jaké užívají pomůcky, jak si je opatřují, vysvětlují, proč volí právě takové formy či čeho chtějí u studentů dosáhnout, ap.

Letošního "Conventu" se zúčastnili pedagogové 8 zemí: V. Británie (4), Belgie (3), Holandska (2), Norska (1), Německa (1), Švédská (1); nejpočetněji byli samozřejmě zastoupeni Dánové (6) jakožto pořadatelé. České pedagogy na pozvání dánského svazu klasických filologů zastupovaly doc. B. Mouchová (FF UK Praha) a M. Šponarová (G Praha).

Příspěvky ze zemí, které se účastnily tohoto setkání poprvé, tj. Norska, Švédská, Československa měly poněkud odlišný charakter (podobně jako i příspěvek německý), protože především informovaly, jaká je situace ve výuce klasických jazyků a dalších příbuzných předmětů v jednotlivých zemích. Tedy jaké je postavení těchto předmětů na školách, jaké jsou časové dotace, učebnice, perspektivy vývoje, ap. (viz další příspěvky). Příspěvky ostatních účastníků, tedy těch, kteří již měli zkušenosť z předcházejících setkání, byly více prakticky zaměřené. Uvedla bych pro názornost stručný přehled.

IVAR GJEORUP (Dánsko) informoval, jak probíhá výuka předmětu "klasická civilizace", což je roční kurs pro středoškolské studenty. Je zajímavé, že je omezen pouze na Řecko. Tento předmět není postaven na znalosti jazyka, ale studenti pracují s překlady řeckých textů (v rozsahu 300 stran). Učí se interpretovat text, získávají schopnost zasadit získané poznatky do širšího spol. kontextu, i současného evropského.

SOEREN HINDSHOLM, IVAR GJOERUP a CHRISTIAN IUUL (Dánsko) vysvětlili, jak s pomocí počítače během dvou let vytvořili učebnici *Rem tene* pro začátečníky; text učebnice vychází z Terentiový komedie *Eunuchus*. Autoři mají v plánu vytvořit pokračování (...*verba sequentur*), kde už by se pracovalo s původními texty. (V Dánsku gymnaziální studium trvá 3 roky, existují dvě větve: přírodovědná a jazyková. Na jazykové v 1. ročníku studenti absolvují povinný kurs latiny /3 hodiny týdně/. Mají-li o předmět zájem, mohou ve studiu pokračovat; ve 2. a 3. ročníku je latina volitelným předmětem se čtyřnebo pěti hodinovou dotací. Obdobnou možnost ve 2. a 3. ročníku mají i studenti přírodovědné větve. Pravdou ovšem je, že zájem o tento předmět není příliš velký.)

MARTIN FORREST (GB) vysvětlil, jak je klasická civilizace (především římský svět) prezentována na britské základní škole, tedy žákům ve věku 5-11 let. Velkou roli hraje vlastní aktivní poznávání, vychází se z konkrétních jevů – obrázků, fotografií, uměleckých předmětů i mytů či historických událostí. Má vést děti k uvědomění si minulosti a souvislosti s dneškem. Dostávají i tvorivé úkoly – např. konkrétní situace z doby, kdy si Římané podmanili Británii, děti se mají rozhodnout a zdůvodnit určité jednání či řešení.

PAT STORY (GB) podala informace o výborné středoškolské učebnici latiny: *Cambridge Latin Course*, která je pojata jako kombinovaná, tzn. že uvádí nejen jazykové učivo, ale i reálie. Cílem kurzu tedy je schopnost číst latinské texty a znalost i pochopení římské civilizace. Celá série učebnic je doplněna příručkami pro učitele i kontrolními a zkušebními testy. Jsou dostupné i navazující počítačové programy, připravují se pomůcky pro ty, co studují sami.

JAN DE MEULEMEESTER (Belgie) vysvětlil a ukázal, jak lze pomocí tzv. "vizualizace" textu dovést studenta (VŠ úrovně) k pochopení složitých větných celků, tj. jejich gramatické stavby, aktuálního větného členění i užití různých figur. Vizualizace znamená vlastně rozepsání textu na jednotlivé řádky a zároveň využití odlišného typu písma či podtrhávání tak, aby určité kvality či sledované rysy textu (např. opakování slov, paralelismus, aj.) byly mnohem nápadnější = viditelnější. Využívá se počítače.

MARIKEN VAN GROENESTIJN (Hol.) vysvětlila a ukázala, jak získává mladší studenty střední školy (11-12 let) pro studium latiny. I v Holandsku používají kombinovanou učebnici (jazyk + reálie), ovšem nelze získávat žáky pouze jednostranně reáliemi či mytými, ti musí vědět, že se budou také učit jazyk, což je samozřejmě těžší.

ANTON VAN HOOFF (Hol.) předvedl i lekci televizního kursu latiny, jehož je autorem. Kurs spojoval jazykovou výuku s reáliemi a byl kompletně doplněn materiály pro samostudium, tj. učebnicí, mluvnicí, úplným televizním textem i bohatě vypravovanou knihou o reálních a kultuře.

Setkání proběhlo ve velmi přátelské a srdečné atmosféře, bylo plné informací a podnětů, takže jeho přínos pro učitelskou práci je zcela evidentní. Tato

pracovní setkání probíhají ve dvouletých intervalech, vždy zhruba týden po velikonocích. Příští setkání bude uspořádané v Bristolu asi ve dnech 15.-18. dubna 1993. Hlavními tématy by měla být výuka klasické civilizace, dále výuka latiny pro širokou veřejnost (i pro 3. věk) a také zdokonalování vyučovacích metod.

ZPRÁVA O KONFERENCI V LIBLICÍCH (11. – 12. 12. 1990)

Jana Gombárová (*Praha*)

Perspektivami klasických jazyků ve školství se zabývala i konference nazvaná *Klasické vzdělání v ČSFR – současnost a budoucnost*, která se uskutečnila v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Liblicích 11.-12. 12. 1990 z iniciativy a pod patronací Ústavu pro klasická studia ČSAV v Praze.

Po krátké zahajovací řeči a úvodním referátu ředitele ÚKS PhDr. J. Bažanta, CSc., následovala diskuse o jednacím řádu konference, volba návrhové komise a osnovy usnesení. Po přestávce byly podány informace zástupců jednotlivých vysokoškolských a vědeckých pracovišť v ČSFR o dosavadních výsledcích, představách do budoucna a možnostech popularizačních (viz program konference 1-9). Informace pokračovaly i v další části (viz program 1-7).

Mezi nejočekávanější patřil bezpochyby program dalšího dne se svými zprávami o zkušenostech ze středních škol. Velmi inspirativní byl příspěvek brněnské fakulty v podání PhDr. P. Peňáze o zkušenostech s obnovením varianty klasického gymnázia a příspěvek doc. dr. B. Mouchové, CSc., z pražské katedry, která vyzvala k většímu tlaku na příslušné orgány ministerstva školství, poněvadž situace v Praze a na Slovensku není natolik příznivá jako v Brně.

Z ÚKS zazněly nadějně informace o připravované publikaciň řadě *Gymnasium*, s níž stručně seznámila PhDr. E. Stehlíková, a návrhy na zpracování slovníků latiny a řečtiny, které přednesla PhDr. A. Frolíková, CSc.

Konference byla ukončena v odpoledních hodinách přijetím usnesení.

Program konference

Klasické vzdělání v ČSFR – současnost a budoucnost

(Liblice 11.-12. 12. 1990)

11. prosince 1990

14.00-15.30

- 1) Zahájení (Vladimír Vavřínek, předseda VR ÚKS ČSAV)
- 2) "Budoucnost antiky" (Jan Bažant, ÚKS ČSAV)
- 3) Diskuse o jednacím řádu konference, volba návrhové komise a osnova usnesení

15.30-15.40

PŘESTÁVKA

15.40-17.40

INFORMACE O JEDNOTLIVÝCH PRACOVIŠTÍCH (I.)

- 1) Katedra věd o antickém starověku FF UK Praha
(Radislav Hošek)
- 2) Byzantologická studia na FF UK Praha
(Věra Hrochová)
- 3) Katedra starověké kultury FF MU Brno
(Antonín Bartoněk)
- 4) Současnost a perspektivy ve výuce latiny na lékařské a právnické fakultě MU v Brně
(Elena Marečková)
- 5) Katedra románskej, klasickej a semitskej filológie FF Univerzity Komenského v Bratislave
(Peter Kuklica)
- 6) Archeologický ústav SAV Nitra (Jana Hečková)
- 7) Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum Bratislava (Juraj Halagan)
- 8) Antické pododdělení v Národním muzeu v Praze
(Jan Bouzek)
- 9) Ústav pro klasická studia ČSAV Praha
(Pavel Spunar)

VEČERÉ

INFORMACE O JEDNOTLIVÝCH PRACOVIŠTÍCH (II.)

- 1) Zahraniční styky klasických studií
(Pavel Oliva, ÚKS ČSAV – JKF)
- 2) Výzkum starších dějin evropské filozofie ve Filozofickém ústavu ČSAV
(Milan Mráz)
- 3) Komeniologie včera, dnes a zítra
(Martin Steiner, Filozofický ústav ČSAV Praha)
- 4) Edice pražských papyrů (Pap. Wess. Prag.). Stav a perspektivy
(Růžena Dostálová, ÚKS ČSAV Praha)
- 5) Archeologický výskum římských stanic na Slovensku
(Klára Kuzmová – Kristián Elschek, Archeologický ústav SAV Nitra)
- 6) Panónska expedícia – projekt AÚ SAV Nitra
(Vladimír Varsík)
- 7) Rozvoj výuky a právnych vied o antike a ich perspektíva na PF UKom v Bratislave
(Ivan Haramia, katedra rímskeho a cirkevného práva PF UKom Bratislava)

18.00
19.00

8.00-10.00	I. ÚVOD DO DISKUSE 1) Klasické jazyky v gymnáziách na Slovensku – stav a perspektívy (Daniel Škoviera, katedra románskej, klasickej a semitskej filológie FF UKom Bratislava) 2) Výuka klasických jazyků na středních školách (Bohumila Mouchová, katedra věd o antickém starověku FF UK Praha) 3) Klasické gymnázium v Brně (Petr Peňáz, katedra starověké kultury FF MU Brno) 4) "Gymnasion". Velká edice malých knih o antice (Eva Stehlíková, ÚKS ČSAV Praha) 5) Návrh na zpracování slovníků klasických jazyků (Alena Frolíková, ÚKS ČSAV Praha)
10.00-10.10	PŘESTÁVKA
10.10-13.00	II. ZÁVĚREČNÁ DISKUSE A USNESENÍ

KOMISIA PRE LIMES ROMANUS

(Obnova po 55 rokoch)

Pavol Valachovič (*Bratislava*)

• • • • • • • • • • •

Pred 55 rokmi, 9. júna 1936, bola pri Učenej Šafárikovej spoločnosti v Bratislave vytvorená *Komisia pre Limes Romanus*. Jej vznik si vyžiadal rozširujúci sa archeologický výskum limitného územia na Dunaji a nadväzne naň i rozširujúci sa výskum osídlenia Slovenska v dobe rímskej. Prvými funkcionármi Komisie sa stali dr. Štefan Janšák ako jej predsedca, prof. Jan Eisner ako mestopredseda a dr. Vojtech Ondrouch ako tajomník. Do vienka si Komisia uložila ako cieľ "študovať styky rímskeho impéria s územím obnoveného československého štátu". Už v prvom období činnosti Komisie vznikli dve významné práce reagujúce na jej podnety – bola to práca V. Ondroucha *Limes Romanus na Slovensku* (Bratislava 1938) a dielo F. Křížka *Terra sigillata in der Slowakei* (Brno 1939). Skôr však, ako sa mohla práca Komisie rozvinúť do väčej šírky a hĺbky, postihol Čs. republiku v r. 1938 tažký úder Mníchovskou dohodou, na základe ktorej Slovensko stratilo aj to málo územia, kde sa nachádzali dovtedy objavené rímske stavby – časť územia Bratislavu, Devín, Rusovce a Ižu-Leányvár. Pre priamy archeologický výskum zostali vlastne len Stupava a Pajštún, kde v r. 1940-1941 prof. V. Ondrouch prevádzdal archeologickej výskum, ktorého výsledky za krátko aj publikoval.

Po vojne bola snaha obnoviť činnosť Komisie a nadviazať na krátke obdobie jej činnosti. Dokonca i v medzinárodnom meradle sa československí odborníci prezentovali významným podujatím zapadajúcim do medzinárodnej integrácie limitného bázania. V r. 1956 bola v Nitre usporiadana konferencia *Limes Romanus*, ktorej výsledky boli publikované v osobitnom zborníku. Naši vtedajší poprední odborníci zhodnotili jednak to, čo sa vo výskume doby rímskej u nás dovtedy vykonalo, ale zároveň boli vyslovené i plány a program ďalšieho výskumu či už archeologickej alebo historického. Žiaľ, na túto úspešnú akciu sa nemohlo ďalej nadviazať a ani inštitucionálne sa nepodarilo udržať kontinuitu.

V nasledujúcom období sice prebiehal aktívny archeologickej výskum, ktorého výsledkom sú objevené ďalšie lokality, skúmaný bol archeologickej materiál, epigrafické pamiatky, boli skúmané diela antických historikov, ale to všetko prebiehalo akoby nesystematicky. Spolupráca prebiehala viac na báze individuálnych piateľských vzťahov a kontaktov.

Všetky tieto fakty uviedol dr. Titus Kolník, CSc., na pamätnom zhromaždení k 55. výročiu ustanovenia Komisie pre Limes Romanus, ktoré sa

uskutočnilo dňa 24. 6. 1991 na pôde Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Toto zhromaždenie sa stalo zároveň obnovujúcim zhromaždením Komisie pre Limes Romanus. Podnet vyšiel z potrieb ďalšieho vedeckého výskumu a jeho koordinácie na tomto poli u nás. Hlavnými iniciátormi boli PhDr. Titus Kolník, CSc., PhDr. Klára Kuzmová a PhDr. Ján Rajtár z Archeologickej ústavu SAV v Nitre, ktorí sa podujali na mrväčiu prípravnú prácu. Obrátili sa na takmer 60 odborníkov-archeológov, historikov, klasických filológov z rôznych pracovísk celej našej vlasti, ktorí by mohli mať záujem a ktorí by mohli pomôcť obnoviť činnosť Komisie. Na stretnutí sa v Bratislave zišla takmer polovica pozvaných, medzi nimi i pamätníci činnosti prvej komisie (dr. Kraskovská, dr. Křížek, akademik Dekan, prof. Pozdišovský) a účastníci konferencie v Nitre. Popri nich to boli i mladí odborníci z archeologickej a muzejnej pracovísk Čiech, Moravy a Slovenska. Ďalší pozvaní sa ospravedlnili pre zaneprázdnenie inými povinnosťami. Prítomni i tí, ktorí sa ospravedlnili, privítali obnovenie činnosti Komisie a slúbili aktívnu pomoc v jej činnosti.

V diskusii, ktorá sa po privítaní a historickom úvode rozprúdila, padali okamžite podnety a námety pre činnosť. V prvom rade prítomní podporili zameranie činnosti Komisie v širšom zmysle – aby sa činnosť nezúžila len na výskum samotného rímskeho materiálu (či už lokality alebo hmotné kultúry), ale aby sa v súvislosti s tým skúmalo aj germánske osídlenie na Slovensku i v celej ČSFR v priamom kontexte vzťahov s rímskym územím. Takisto padla pripomienka, že nemôžeme rezignovať na priamy výskum provinciálnej kultúry a spoločnosti v Pannónii, pretože vývoj na tomto území bezprostredne ovplyvňoval dianie na sever od Dunaja a i späť bol ovplyvňovaný historickým vývojom na našom území. Táto najdôležitejšia časť rokovania, ktorá sa viedla v kolegiálnom duchu pomôcť dobrej veci, vymedzila vlastne náplň budúcej činnosti Komisie.

V ďalšom priebehu diskusie sa riešili niektoré administratívne otázky súvisiace s členstvom v Komisii a iných vedeckých spoločnostiach.

Podstatné je, že priamo na tomto stretnutí už padali konkrétné návrhy a podnety pre činnosť Komisie a boli vyslovené i konkrétné ponuky pre spoluprácu s viacerými spoločnosťami (napr. Slovenská archeologická spoločnosť, Spoločnosť priateľov NM v Prahe a jej Sekcie priateľov starovekých civilizácií a pod.). i podnety pre prácu v najbližšom období. Účastníci sa zhodli v názore, že nebude podstatné to, kde a ako bude Komisia organizovaná, ale to, či členovia budú ochotní spolupracovať. A to všetci prítomní prisľúbili.

Stretnutie sa skončilo tým, že prítomní poverili doterajších iniciátorov stretnutia, aby pripravili návrh na vytvorenie riadneho výboru a pripravili i zasadnutie, na ktorom bude Komisia pre Limes Romanus definitívne obnovená. Dúfame, že sa tak stane v čo najkratšom čase.

EPIGRAFIKA CHERSONÉSU V DÍLE E. I. SOLOMONIKOVÉ

Igor Lisovyj (*Lvov*)

• • • • • • • •

V dnešním Chersonésu Taurském je nádvoříčko obehnané antickými sloupy z bílého mramoru, jemuž za letního žáru dodává malý vodotrysk přijemný chládek. Ve stínu stromů se po jeho levém boku skrývá budova antického oddělení, po pravém oddělení středověkého, k jehož levému křídlu se přimyká menší budova lapidária. V tomto kamenném archívnu antiky prožila paní Ella Issakovna Solomoniková nejednu desítku let v práci nad řeckými a latinskými nápisy Chersonésu, jejíž výsledky se promítly do jejích početných knih a článků.

Oslavenkyně se narodila v červnu 1917 ve Sverdlovsku ve vzdělané rodině, s níž se přestěhovala do Leningradu, kde v letech 1936-1941 vystudovala na tamní univerzitě historickou fakultu. Po evakuaci za druhé světové války přišla E. Solomoniková do města Sarapudu v Udmurtském kraji, kde učila na středních školách dějiny. Po válce se vrátila do Leningradu a stala se aspirantkou prof. Solomona Ja. Lurjeho, u něhož se vzdělávala v řečtině a epigrafice. Studovala však i u celé plejády význačných znalců – řeckou literaturu u akad. I. I. Tolstého, římskou literaturu u I. M. Tronského a Ja. M. Borovského, papyrologii u P. V. Ernstedta, numismatiku u A. N. Zografa a antické umění u M. I. Maksimovové. Výborná filologická příprava a zájem o řeckou historiografii spojené s bystrým úsudkem a pracovitostí se staly východiskem kandidátské práce *Xenofon, Kýros Mladší a Lýsandros jako předchůdci helénismu*, obhájené roku 1948.

Po obhajobě jí příslušné ministerstvo určilo jako pracoviště archeologické oddělení Krymské odbočky Akademie věd SSSR, které se později stalo součástí Archeologického ústavu. Zde pracovala až do penze v lednu 1991, avšak současně přednášela o dějinách a kultuře Severního Černomoří a vedla epigrafické kurzy na univerzitě v Simferopolu. Epigrafiky Chersonésu se týká její doktorská práce obhájená roku 1965.

Veškerá vědecká činnost oslavenkyně je spojena s Krymem. Navenek vystupuje v osmi knihách a ve 120 příspěvcích, zde však připomeneme jen některé. Po obsahově bohaté první monografii *Sarmatské znaky Severního Černomoří* (Kyjev 1959) se postupně objevily dvě stejně nazvané monografie *Nové epigrafické památky Chersonésu*, v nichž autorka (Kyjev 1964 a 1973) předložila 198 převážně řeckých nápisů, doprovázených obsáhlým historicko-filologickým komentářem. Obsah obou publikací je pestrý, neboť obsahují všechny druhy nápisů, především dekrety, agonistické nápisby a stavební. Tím jsou tyto monografie nezbytným rozšířením Latyševova sou-

boru (IOSPE I² 1916), nepostradatelným pro každého badatele v řecké epigrafice.

Latinským nápisům se prof. Solomoniková věnovala v samostatné publikaci (Moskva 1983), v níž sebrala 74 epigrafických památek, komentovala je, přeložila a vybavila dalšími náležitostmi. Cenný je zde úvod, v němž se čtenář dovdívá o římském Chersonésu a o dějinách nálezů. *Latiniske nadpisi Chersonesa Tavričeskogo* významně doplňují předchozí publikace *Novyje epigrafičeskie pamjatniki Chersonesa*, zejména o novější literatuře. Z nápisů vynikají zejména ty, které přispívají k poznání v Chersonésu kotvíčího římského válečného loďstva, jako č. 6, v němž je připomínán *ordinatus = centurio a cerarius = písar, č. 7 s názvem rychlé lodice (liburna sagitta)*, anebo k poznání kultů, např. č. 10 přináší oltář *Deae Nemesi Conservatrici* nalezený v chersonéském divadle, již připisuje autorka charakter bohyně agónu, krvavého i nekrvavého, č. 11 přináší jméno Mithrovo atp.

Po dlouhá léta vedla jubilantka epigrafický oddíl Chersonéské archeologické expedice. Její iniciativě vděčí moderně vedené lapidárium za náležité archivní záznamy se sestavenými paleografickými tabulkami. Zde také vedla epigrafická cvičení se studenty univerzit ve Lvově, Charkově, Ufě, Voroněži, Leningradě, Moskvě a Simferopoli. Prof. Solomoniková věnovala dále značnou pozornost řeckým grafitům a výsledkem toho je kniha, která vyšla v Kyjevě 1978 pod jejím vedením *Graffiti antičnogo Chersonesa (na černolakových sosudach)*, jejímž pokračováním je její samostatná práce *Graffiti s chory Chersonesa* (Kyjev 1984) a významná stať o metodice studia grafitů a zásadách jejich publikace (VDI 1985, č. 3).

Snad bychom zde měli připomenout i charakteristický rys její práce, jež lze latinsky označit výrazem *inventio*. Projevuje se v celé řadě studií, jako o Asklépiově kultu v Chersonésu (Klio 1975/II), v porovnání Strabona s Diofantovým dekretem (VDI 1977, č. 3) atp. Rovněž schopnost popularizace je jí vlastní. Stačí uvést kolektivní knihu *Cestami tisíciletí. Poznámky k dávnému Krymu* (Simferopol 1969) či její samostatné knihy *Drevnije nadpisi Kryma* (Kyjev 1988) a *Kamennaja letopis' Chersonesa* (Simferopol 1990). V nich všech se poutavě kloubí zkoušenosti vědce a pedagoga s poetickým romantickým viděním, jež jen zdánlivě by se nám nezdálo být přilehavé pro zachycení vzdáleného od nás starověku.

Také osobně prof. Solomoniková vzbuzuje úctu u svého okolí, a to nejen pro oddanou lásku k vědecké práci, ale i svým všeestranným zájmem o hudbu, divadlo a o poznání světa lidí v literatuře a světa přírody na cestách. Její žáci, přátelé a kolegové jí přejí pevné zdraví do dalších let.

(Přeložil Radislav Hošek)